

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Ukončení náhradní rodinné péče před 18. rokem věku dítěte

Diplomová práce

Autor: Bc. Blanka Dytrichová

Vedoucí práce: Mgr. Johana Mertová

25. 5. 2009

Abstrakt

Cílem práce je zjistit názory sociálních pracovníků náhradní rodinné péče oddělení sociálně - právní ochrany dětí obecních úřadů obce s rozšířenou působností Jihočeského kraje na problémy při výchově dítěte v náhradní rodinné péči (dále jen NRP) z pohledu sociálního pracovníka.

Druhým cílem je zmapovat životní situaci dětí evidovaných oddělením sociálně – právní ochrany dětí Jihočeského kraje, u kterých byla v průběhu let 2003 - 2008 ukončena NRP před 18. rokem věku. Oba cíle práce byly splněny.

Vzhledem ke stanoveným cílům práce jsem zvolila kvantitativní metodu sběru dat, techniku dotazníku a obsahové analýzy dat.

Stanovená hypotéza č. 1 (*Většině sociálních pracovníků NRP obecních úřadů obce s rozšířenou působností Jihočeského kraje chybí odborné zařízení, které by pomáhalo náhradním rodinám.*) nebyla potvrzena.

Stanovená hypotéza č. 2 (*Důvody k ukončení náhradní rodinné péče před 18. rokem věku dítěte jsou nejčastěji na straně dětí svěřených do NRP.*) byla potvrzena.

Náhradní rodinnou péčí, kromě osvojení, lze ze závažných důvodů zrušit i dříve. Jedná se o složitou situaci, jak pro náhradní rodiče, tak děti, svěřené do náhradní rodiny.

Z výsledků práce vyplývá, že většině sociálních pracovníků nechybí v jejich regionu odborné zařízení, které by pomáhalo náhradním rodinám. Zůstává otázkou, zda i pěstounské rodiny mají stejný názor, a pokud ano, zda jsou ochotny spolupracovat s odborníky, kteří jsou v jejich regionu dostupní.

Nejčastějším důvodem ukončení NRP před 18. rokem věku dítěte jsou výchovné problémy. Pod nimi se skrývá celá řada problémů. U většiny dětí, u kterých byla NRP ukončena, následovala ústavní výchova – výchovný ústav.

Byla bych ráda, kdyby tato práce a její závěry byly inspirací pro sociální pracovníky, kteří se oblastí náhradní rodinné péče zabývají, ale také pro jedince, kteří se rozhodli stát se náhradními rodiči.

Abstract

The objective of my work has been to monitor the opinions of social workers operating within the departments of social and legal protection of children at village municipalities with an extended scope of authority in the South Bohemian region as related to the problems of child care and education in substitute family care from the perspective of a social worker.

The second objective has been to map the situation of children registered by the departments of social and legal protection of children of South Bohemia, the substitute family care of which was terminated before the 18th year of child's age during the years 2003 – 2009. Both work objectives have been met.

Due to the objectives of my work I decided to choose the quantitative method of data collection – the techniques of questionnaire and content data analysis.

Hypothesis 1 (*Most social workers operating in the field of substitute family care in the departments of social and legal protection of children at village municipalities with an extended scope of authority in the South Bohemian region lack professional facilities that would assist substitute families*) has not been confirmed.

Hypothesis 2 (*The grounds for the termination of substitute family care before the 18th year of child's age are predominantly on side of the children entrusted in substitute family care*) has been confirmed.

Due to significant reasons substitute family care, with the exception of adoption, can be terminated earlier. This presents a difficult situation both for the foster parents and for the foster children put into substitute family care.

The results of my work have shown that most social workers do not lack the assistance of professional facilities that would support foster families in their regions. The question is whether foster families share this opinion, and if so, whether they are ready to cooperate with experts available in the particular region.

The most common reason for the termination of substitute family care before the 18th year of child's age have been educational problems involving a whole range of

issues. For most children, the termination of substitute family care resulted in institutional care – youth educational centres.

I would appreciate if this work and its conclusions could serve as an inspiration for social workers in the areas involved in alternative (substitute) family care, but also for those who have decided to become a substitute parent.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Ukončení náhradní rodinné péče před 18. rokem věku dítěte, vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 25. 5. 2009

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat paní Mgr. Johaně Mertové za odborné vedení, cenné rady a trpělivost. Své rodině děkuji za důvěru a podporu.

Obsah:

1.	Současný stav.....	10
1.1	Rodina.....	10
1.1.1	Varianty rodiny	12
1.1.2	Funkce rodiny	12
1.1.3	Náhradní výchovná péče.....	13
1.2	Náhradní ústavní výchova	14
1.3	Náhradní rodinná péče	17
1.3.1	Osvojení	19
1.3.1.1	Mezinárodní osvojení	21
1.3.2	Pěstounská péče	22
1.3.2.1	Pěstounská péče v zařízení pro výkon pěstounské péče.....	24
1.3.2.2	Pěstounská péče na přechodnou dobu	25
1.3.2.3	Svěření do péče jiné osoby než rodiče.....	26
1.3.3	Poručenství.....	26
1.4	Zprostředkování NRP	28
1.4.1	Evidence dětí.....	29
1.4.2	Evidence žadatelů o adopci nebo pěstounskou péči	30
1.4.3	Odborné posouzení pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče....	31
1.4.4	Vlastní zprostředkování NRP	33
1.4.5	Převzetí dítěte	34
1.5	Identita a NRP.....	35
1.6	Význam genetiky v NRP	37
1.7	Neúspěch náhradní rodinné péče	38
1.8	Ukončení NRP	40
1.9	Odborné služby poskytované náhradním rodinám	41
1.9.1	Povinnosti úřadů při poskytování pomoci náhradním rodinám.....	42
1.10	Role nestátních organizací NRP	43
2.	Cíl práce a hypotézy	46
2.1	Cíl práce	46
2.2	Hypotézy	46
3.	Metodika	47
3.1	Použité metody a techniky výzkumu	47
3.2	Charakteristika souboru	48
4.	Výsledky	50
4.1	Sociální pracovníci NRP OSPOD obecních úřadů obce s rozšířenou působností	50
4.1	Děti vedené ve spisové dokumentaci OSPOD obecních úřadů obcí s rozšířenou působností Jihočeského kraje, jejichž náhradní rodinná péče byla zrušena v období 2003 – 2008	59
4.1.1	Forma NRP	60
4.1.2	Ukončení NRP	61
4.1.3	Údaje o dítěti.....	66
4.1.4	Údaje o náhradní rodině.....	70

4.1.5	Odborná spolupráce	72
5.	Diskuse.....	75
6.	Závěr	81
7.	Seznam použitých zdrojů.....	83
8.	Klíčová slova	88
9.	Přílohy.....	89

Úvod

Oblast sociálně - právní ochrany dětí a potažmo náhradní rodinné péče se v české odborné veřejnosti a mediálním světě objevuje jako aktuální téma řadu let. Jedná se o velmi širokou oblast, která svádí k diskusím a zamyšlení se nad návrhy možných řešení, která vedou k jejímu zdokonalování.

K bližšímu zájmu o tuto problematiku mě přivedlo několik předmětů během mého studia, které se o náhradní rodinné péči v širším smyslu zmínily. Již bakalářkou práci jsem volila s tematikou náhradní rodinné péče a v rámci diplomové práce jsem se rozhodla tuto oblast prozkoumat znovu, ale z jiného úhlu pohledu.

Moje práce je zaměřena na problematiku ukončení svěřením dítěte do náhradní rodinné péče ještě před dosažením jeho zletilosti. Kromě osvojení, končí ostatní formy náhradní rodinné péče zletilostí dítěte. V praxi ale děti v náhradních rodinách zůstávají a naopak se osamostatňují mnohdy později než děti v běžných rodinách. Náhradní rodinnou péči, s výjimkou osvojení, lze ze závažných důvodů zrušit i dříve. Jedná se o velmi komplikovanou situaci, jak pro náhradní rodiče, tak pro děti svěřené do náhradní rodiny. Ukončení náhradní rodinné péče nemusí být nutně považováno za špatnou zprávu, zvláště tehdy, vrátí-li se dítě zpět do své biologické rodiny, protože pokud je to možné tak právě to je hlavním cílem náhradní rodinné péče, respektive pěstounské péče. Ve své práci se pokouším zjistit jednak názory sociálních pracovníků náhradní rodinné péče obecních úřadů obcí s rozšířenou působností Jihočeského kraje na dané téma a také důvody, které vedly k předčasnému ukončení náhradní rodinné péče. Volbu téma mé diplomové práce ovlivnil také fakt, že odborná literatura se věnuje především zprostředkování a vzniku náhradních rodin, otázce ukončování NRP však již mnohem méně.

Byla bych ráda, kdyby tato práce a její závěry byly inspirací pro sociální pracovníky, kteří se oblastí náhradní rodinné péče zabývají, ale také pro jedince, kteří se rozhodli stát se náhradními rodiči.

1. Současný stav

1.1 Rodina

Rodinu tvoří skupina osob spojená pokrevním svazkem, sňatkem nebo adopcí, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí (14).

V širším pojetí, které se začíná rozšiřovat v USA a v některých státech Evropské unie, se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti (34).

Podle psychologického slovníku je rodina společenskou skupinou, která je spojena manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí (15).

Pedagogický slovník uvádí, že rodina je nejstarší společenská instituce, která plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a jiné funkce. Vytváří určité klima. Nejběžnějším modelem je tzv. nukleární rodina, kterou tvoří nejbližší příbuzní, tj. oba rodiče a děti. Zvyšuje se variabilita rodinných typů, zahrnujících nejen rodinu vlastní a úplnou, ale také rodinu neúplnou, nevlastní a náhradní (39).

V sociologickém slovníku je rodina popisována jako forma solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Další znaky rodiny jsou sociokulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společné linii, společná produkce a konzumování statků atd. (19).

Jak píše Ivo Možný ve své knize, Česká rodina, se stejně jako rodiny v celé západní civilizaci, v několika desetiletích vzdálila ustálenému modelu platnému v Evropě po tisíciletí (36).

Názory na manželské vztahy a rodinné soužití se měnily postupně k názorům na výchovu dětí v rodině. Od zdůrazňované hierarchičnosti rodiny na sklonku minulého století se přešlo k ideálu rovnocenného vztahu mezi mužem a ženou. Důraz se nyní klade na harmonické fungování celé rodiny, která by měla umět respektovat individuální zvláštnosti. Postoj k rozvodům se liberalizuje. Ideálem je oddělené bydlení nukleárních rodin a kontakt se širší rodinou udržovaný na vzdálenost. Hlavním

měřítkem funkčnosti rodiny je emoční spokojenost manželů a emoční uspokojení dětí (32).

Z pohledu dítěte se v rodinném životě přirozeným způsobem a velice účelně uspokojují jeho základní psychické potřeby. Děti svou existencí a svým soužitím s rodiči stejně tak přirozeně a účelně uspokojují psychické potřeby svých rodičů (25).

Oběma rodičům náleží rodičovská zodpovědnost, představující soubor práv a povinností:

- při péči o nezletilé dítě, zahrnující péči o zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj,
- při zastupování nezletilého dítěte,
- při správě jeho jmění (56).

Mezi nejčastější typy poruch rodičovství patří:

- dítě je ihned po narození odloženo, v extrémních případech likvidováno,
- rodiče si po porodu dítě nechávají, avšak nedochází k jeho plnému přijetí,
- velmi mladí rodiče,
- rodiče ve vyšším věku,
- dítě je od narození vychováváno pouze jedním rodičem,
- somatické poruchy,
- psychické poruchy.

Je dobré nezaměňovat poruchy rodičovství s poruchami funkce rodiny. Tyto dva problémy se často prolínají. Dunovský klasifikuje poruchy rodiny ve vztahu k dítěti takto:

- objektivní - na vůli rodičů nezávislé,
- subjektivní – na vůli rodičů závislé,
- smíšené (9).

1.1.1 Varianty rodiny

Původní (orientační, primární) rodina, ve které jedinec vyrůstá a on sám pak zakládá v dospělém věku zpravidla uzavřením manželství a narozením dětí tzv. *prokreační (reprodukční, sekundární) rodinu*.

Nukleární (manželská) rodina je individualistická, dezintegrovaná a především městská rodina, která vznikla jako důsledek upadajícího vlivu tradičního systému příbuzenství. Tvoří ji muž, žena a alespoň dvě děti žijící ve společné domácnosti.

Neúplná rodina je reprodukována rozvodem nebo smrtí otce, matky, obou rodičů, nebo tvořená svobodnou matkou a dítětem.

Nevlastní rodina vzniká tehdy, má-li jeden z partnerů děti z předchozího vztahu a tyto s ním žijí v jedné domácnosti a s jeho novým partnerem.

Rozšířená rodina zahrnuje i příbuzenstvo ze strany rodičů, přičemž všichni žijí ve společné domácnosti nebo alespoň velmi blízko. Sestává se tedy z více než dvou generací téže příbuzenské posloupnosti, čímž se liší od obvyklé nukleární rodiny (19).

1.1.2 Funkce rodiny

Cílem rodiny je uspokojit potřeby a požadavky každého jejího člena, které jsou na ni jím a zároveň společností kladeny. Aby došlo k uspokojení těchto potřeb, musí rodina plnit alespoň základní funkce, které zabezpečují život člověka ve společnosti (14).

Patří mezi ně:

1. *biologicko – reprodukční funkce* – jedna z hlavních a nenahraditelných funkcí. Má zajišťovat reprodukci lidské populace,

2. *výchovná a socializační funkce* – liší se s ohledem na roli, která je jí přikládána ve zrání charakteru člověka. Výchovná funkce rodiny je brána ve smyslu přípravy dítěte na život ve společnosti,

3. *sociálně – ekonomická funkce* – není závislá na přítomnosti dětí, jedná se o materiální zabezpečení existence členů rodiny,

4. *regenerační a podpůrná funkce* – veškerá vzájemná emocionální podpora všech členů rodiny (35).

1.1.3 Náhradní výchovná péče

Albín Škoviera se zamýšlí nad dilematem o vhodnosti používání termínu výchova nebo používání termínu péče. Podle některých odborníků je vhodnější užití pojmu péče, protože je širší a zahrnuje v sobě i výchovu, avšak zastánci pojmu výchova konstatují, že pečovat je málo. Péče může mít pouze neosobní, obslužný charakter, ale bez výchovy není člověk člověkem. Podle Škoviery je nejvhodnějším tvrzením, že dítě je vychováváno v náhradním výchovném prostředí.

To zastřešuje:

- náhradní ústavní výchovu,
- náhradní rodinnou péči (49).

Důvodů pro umístování dětí bez rodinného zázemí do náhradní výchovné péče je mnoho. Jde především o děti tzv. sociálně osiřelé, jsou to například děti rodičů závislých na alkoholu či jiných návykových látkách, rodičů nejrůznějším způsobem výchovně a osobnostně málo schopných a také rodičů, kteří sami nepoznali funkční rodinné prostředí, protože vyrůstali v disharmonické rodině nebo dokonce v ústavních zařízeních. Často jde o děti promiskuitních žen. U všech těchto dětí je nutné počítat s vyšším výskytem zdravotních a psychických problémů i se závažnějšími následky psychické deprivace (18).

Příčiny opuštění dítěte jeho rodinou jsou:

- vážné ekonomické problémy,
- nedostatečné vzdělání matky,
- málo specializovaných služeb na místní úrovni (návštěvy těhotných žen),
- nedostatečná sexuální výchova a povědomí o plánovaném rodičovství,
- špatné životní podmínky a ztráta domova,
- rodičovství náctiletých,

nedostatečná příprava na porod a tradiční způsoby poporodní péče (4).

1.2 Náhradní ústavní výchova

Náhradní ústavní výchova je forma péče o děti, které nemohou být z různých důvodů vychovávány ve vlastní rodině (5).

Děti, které jsou umísťovány do institucionální péče, lze rozdělit do několika skupin:

- *děti osamělé* (např. oboustranní sirotci, děti odložené ihned po narození neznámými rodiči – počet těchto dětí je velmi malý),
- *děti ohrožené, které pocházejí ze sociálně slabého a neuspořádaného rodinného prostředí* a jejichž výchova je díky tomu ohrožena sociálně patologickými jevy,
- *děti rizikové* (s výchovnými problémy – např. zanedbávající povinnou školní docházku, experimentující s návykovými látkami apod.),
- *děti, které mají zkušenost s pácháním trestné činnosti* a existuje u nich odůvodněná obava, že v jejím páchání budou nadále pokračovat.

Nezletilé děti, které jsou uvedeny v prvních dvou skupinách, lze umístit do systému náhradní rodinné péče, další dvě skupiny však vymezují děti, které bývají většinou umísťovány do ústavní péče, jelikož potřebují všestrannou speciálně pedagogickou péči a pedagogicko - psychologickou pomoc zaměřenou na odstraňování nebo zmírňování vzniklých poruch chování (61).

Zařízeními ústavní výchovy jsou:

- a) diagnostický ústav,
- b) dětský domov,
- c) dětský domov se školou,
- d) výchovný ústav.

Diagnostický ústav

Jedná se o zařízení, které přijímá děti a na základě výsledků komplexního vyšetření jejich zdravotního stavu a volné kapacity jednotlivých zařízení je umísťuje do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů. Ve zvláště odůvodněných případech, vyžaduje-li to zájem dítěte, umísťuje dítě mimo zařízení do smluvní rodiny.

Dětský domov

Dětský domov pečuje o děti dle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní převážně úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Do dětského domova se také umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.

Dětský domov se školou

Účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči o děti:

a) s nařízenou ústavní výchovou,

1. mají-li závažné poruchy chování, nebo
2. které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, nebo

b) s uloženou ochrannou výchovou,

c) jsou-li nezletilými matkami, které splňují podmínky stanovené v písmenu a) nebo b), a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou.

Výchovný ústav

Záměrem tohoto zařízení je pečovat o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální (59).

Z tiskové zprávy vydané Ministerstvem práce a sociálních věcí o návrhu opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti ze dne 19. 1. 2009 vyplývají údaje viz. Tabulka č. 1.

Tabulka č. 1 - Počet dětí žijících v ústavních zařízeních

Ústavní zařízení	Počet dětí (cca)
Zařízení sociálních služeb	11 000 – 12 000
Školská zařízení	7 000 – 7 500
Zdravotnická zařízení	1 800
Celkem	21 000 – 22 000

Zdroj: Tisková zpráva MPSV ze dne 19. 1. 2009

Celkový počet dětí umístěných do ústavní výchovy z rozhodnutí soudu k 1. 1. 2008 – 9 269 dětí, zbývající počet dětí je v ústavních zařízeních umístěn na základě žádosti zákonných zástupců.

Následující tabulka ukazuje počty dětí umístěných do ústavních zařízení celkem. (Tabulka č. 2) Další tabulka ukazuje počty dětí, u kterých byla ukončena ústavní výchova (jen děti svěřené do ústavní výchovy na základě rozhodnutí soudu) (51). (Tabulka č. 3)

Tabulka č. 2 - Počet dětí umístěných do péče ústavních zařízení (celkem)

Rok	Počet dětí
2006	1 974
2007	2 195

Zdroj: Tisková zpráva MPSV ze dne 19. 1. 2009

Tabulka č. 3 - Počet dětí, u kterých byla ukončena ústavní výchova (jen děti svěřené do ústavní výchovy na základě rozhodnutí soudu)

Rok	Počet dětí
2006	1 706
2007	1 676

Zdroj: Tisková zpráva MPSV ze dne 19. 1. 2009

1.3 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče (dále jen NRP) je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno "náhradními" rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména osvojení (adopce) a pěstounská péče (5).

Náhradní rodina tedy přejímá roli biologických rodičů. Důležitou součástí této role je dostatečné přijetí tohoto faktu, protože jen tehdy může být náhradní rodina plně funkční kompenzací rodičovské role (23).

V rámci legislativního zajištění náleží NRP do oblasti sociálně - právní ochrany, která je z právního hlediska vymezena v Listině základních práv a svobod, kde se v článku 30 uvádí, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů a děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči (22).

Dalším z významných dokumentů je Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb. v platném znění. Státy, které přijaly Úmluvu, mají brát rodinu jako základní jednotku společnosti a jako prostředí, ve kterém se mohou rozvíjet a prospívat všichni její členové, zejména pak děti. Rodina má proto nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. Dítě má vyrůstat v harmonickém rodinném prostředí a z důvodu jeho tělesné a duševní nezralosti je třeba mu poskytnout zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před i po narození. V Úmluvě se uvádějí tato práva dětí:

- právo na život a přežití – tedy na přiměřenou životní úroveň,
- právo na osobní rozvoj – na vzdělání, svobodu myšlení a náboženství, aj.
- právo na ochranu – proti násilí, krutosti, vykořisťování, atd.

- právo na participaci – svobodně vyjadřovat své názory, apod. (53).

Pro institut náhradní rodinné péče jsou důležité dva zákony a to zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a v příslušných ustanoveních zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (35).

Odborníky byly zformulovány na základě dlouhodobých zkušeností tři hlavní důvody, proč je lepší dítěti nabídnout péči v domácím prostředí místo umístění v zařízení:

- dát dítěti trvalého vychovatele,
- umožnit dítěti vyrůstat a získat postavení v heterogenní skupině sourozenců,
- dát dítěti pocit jistoty a bezpečí ve stálém rodinném prostředí (43).

Na základě dlouhodobých srovnávacích studií dětí v ústavní výchově, náhradní rodině a biologické rodině bylo zjištěno, že pokud se má dítě správně vyvíjet, musí vyrůstat ve stálém, emočně vřelém a dítěti srozumitelném prostředí. Tím je myšlena dobře fungující biologická nebo náhradní rodina. Dlouhodobá ústavní výchova zanechává na dítěti následky nejen krátkodobé, ale i dlouhodobé, a to ve všech oblastech jeho vývoje (21).

Prof. Matějček definoval principy náhradní rodinné péče:

- princip vzájemného uspokojování psychických potřeb,
- trvalost a hloubka citových vztahů (na rozdíl od ústavní péče),
- princip prolínání soukromí,
- důraz na soužití namísto výchovných technik a praktik (26).

U zdravých dětí umístěných do NRP se nevyskytuje více dlouhodobých problémů než u dětí, které nikdy nebyly odděleny od vlastních rodin. Ale jiné je to u dětí, které mají v anamnéze zneužívání, zanedbávání, opuštění a jiné tragické události ve svém životě. Nepříznivé výsledky v oblasti duševního zdraví, vzdělání a sociálního přizpůsobování jsou pro tyto děti charakteristické. Vyskytují se u nich poruchy v oblasti behaviorální, emocionální a duševních a zdravotních problémů (16).

1.3.1 Osvojení

Osvojení je právně vymezeno v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině v platném znění, který zdůrazňuje přednost NRP před ústavní výchovou a upravuje podmínky NRP (56). Další právní předpisy, které upravují institut osvojení v České republice, vychází z ústavního základu právního řádu České republiky, jehož součástí je Listina základních práv a svobod, usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., v platném znění, dále Úmluva o právech dítěte a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dítěte, v platném znění. Synonymem osvojení je adopce. Slovo adopce má svůj původ v latině: *adoptare*, z předpony *ad-* (k, při) a *optare* (volit) (40).

Podle Psychologického slovníku je osvojení přijetí cizího dítěte adoptivními rodiči za vlastní. Rozeznává se nezrušitelné a zrušitelné. Před osvojením je zkoumána osobnost osvojitele a jeho předpoklady pro kvalitní rodičovství jak psychology, tak sociálními pracovníky (15).

Jak je uvedeno Pedagogickém slovníku, osvojení je forma náhradní rodinné péče, kdy manželé či jednotlivci přijímají za vlastní opuštěné dítě a mají k němu stejná práva a povinnosti obdobně, jako mají vlastní rodiče. Osvojením vzniká mezi osvojitelem a dítětem vztah jako mezi biologickými rodiči a vlastními dětmi a dítě získává příjmení nových rodičů. Cílem je vytvořit osvojenému dítěti stabilní a harmonický domov (39).

Osvojit lze pouze nezletilé dítě. Nejčastěji jsou do osvojení umisťovány děti, u kterých se předpokládá méně problémový zdravotní a psychomotorický vývoj a které je možné předat do náhradní rodinné péče především v raném věku, tzn. přibližně do 6 let, jestliže je vyřešen jejich právní vztah s původní rodinou (38).

Podmínkou osvojení je tedy dítě právně volné, tzn. dítě mající:

1. souhlas biologických rodičů nebo zákonného zástupce dítěte s osvojením,
2. soudem vyslovený tzv. kvalifikovaný nezájem, tj. dvouměsíční žádný zájem rodičů od narození dítěte nebo šestiměsíční opravdový nezájem rodičů (31). Znamená to, že souhlas rodičů dítěte není třeba, pokud po dobu šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, tj. dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili vyživovací povinnosti a nesnažili se upravit si podmínky pro život tak, aby se mohli

péče o dítě ujmout. Souhlas rodičů nebo zákonných zástupců dítěte se také nevyžaduje v případě, kdy rodiče o dítě do dvou měsíců od narození neprojeví žádný zájem, ačkoli jim v projevení tohoto zájmu nebrání žádná překážka, a rovněž v případě, kdy rodiče dali souhlas k adopci předem (34).

3. rodiče zbavené rodičovské zodpovědnosti (60).

Osvojiteli se mohou stát fyzické osoby zaručující způsobem svého života, že osvojení bude prospěšné dítěti i společnosti. Osvojitelem nemůže být osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům (56).

Osvojit dítě může manželská dvojice, manžel(ka) rodiče dítěte nebo jedinec. Osvojení jedincem je podle zákona možné v případě předpokladu, že osvojení bude plnit svoje společenské poslání. O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl (31).

Před rozhodnutím soudu musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucích osvojitelů a to na jejich náklady. Zda plní osvojení své společenské poslání, se má ukázat v tzv. předadopčním šetření. O předadopční péči rozhodne ve správním řízení obecní úřad obce s rozšířenou působností příslušný podle trvalého bydliště dítěte (57).

Pokud se manželé rozhodnou pro adopci, je potřeba, aby se připravili nejen oni sami, ale aby na událost připravili i své okolí. Tam patří biologické děti v rodině, další příbuzní, sousedé a přátelé (44).

Soud na návrh osvojitelů rozhodne o zapsání osvojitelů v matrice místo rodičů. Do matriční knihy se zapisují údaje o osvojení. Změny a opravy zápisů v matriční knize se provádějí na základně veřejných listin nebo jiných listin stanoví-li tak zákon o matrikách. Osvojitelé, resp. osvojitel, jsou uváděni jako rodiče, resp. rodič, dítěte v rodném listě dítěte, který je úplným výpisem z matriky (55).

Zákon o rodině rozlišuje dva typy osvojení:

1. Osvojení - je možné u dětí do jednoho roku věku. Toto osvojení může soud ze závažných důvodů zrušit. Donedávna platilo, že v případě zrušitelného osvojení nedocházelo k zapsání adoptivních rodičů do knihy narození příslušné matriky

a následně do rodného listu dítěte. Novela zákona o matrikách z roku 2006 přinesla v tomto ohledu změnu a stanovuje, že adoptivní rodiče jsou zapsáni do rodného listu dítěte (13).

2. Osvojení nezrušitelné - je v praxi častěji využíváné a od osvojení se odlišuje tím, že se nedá zrušit. Pro nezrušitelné osvojení je stanovena minimální věková hranice osvojovaného dítěte, a to jeden rok (27).

V současné době se připravuje vládní návrh novely občanského zákoníku, ve kterém je řada podstatných změn mimo jiné v oblasti rodinného práva, tedy i osvojení a pěstounské péče. Jednou ze změn je povinnost osvojitele informovat osvojenec o jeho původu, jakmile se to bude jevit jako vhodné, nejpozději však před zahájením školní docházky. Bude však možné takzvané utajené osvojení, kdy má osvojenec i osvojitel právo navrhnout, aby soud rozhodl, že osvojení a jeho okolnosti budou utajeny před rodinou původu dítěte. Stejně tak může být rozhodnuto o utajení biologického rodiče a jeho souhlasu k osvojení (50).

1.3.1.1 Mezinárodní osvojení

Mezinárodní osvojení upravuje Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29. 5. 1993. V České republice vstoupila tato úmluva v platnost 1. 6. 2000 a společně se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny (27).

K osvojení do ciziny může být nabídnuto pouze dítě právně volné po uplynutí šesti měsíců od zařazení do evidence (34). V České republice se touto agendou zabývá Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně, který vede evidenci pro účely zprostředkování osvojení:

- a) evidenci nezletilých dětí, kterým nebylo možno v České republice najít vhodnou NRP v období 3 kalendářních měsíců od jejich zařazení do evidence dětí vedené Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR,
- b) evidenci žadatelů vhodných stát se osvojiteli dětí z ciziny,

c) evidenci žadatelů vhodných stát se osvojiteli dětí z České republiky (20).

U dětí je posuzována úroveň tělesného a duševního vývoje, u žadatelů osobnostní charakteristika, psychický stav, zdravotní stav, předpoklady k výchově dítěte a motivace k osvojení. Posuzování provádí krajský úřad nebo MPSV, které při tom spolupracují s obecními úřady, dalšími organizacemi a s pověřenými odborníky. Mezinárodním osvojením se otevřela možnost umístit do náhradních rodin romské děti, o které většinou není mezi pěstouny a adoptivními rodiči v České republice velký zájem (34).

1.3.2 Pěstounská péče

Právní vymezení pěstounské péče určuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, dále zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, v platném znění, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění a právní předpisy o sociálním zabezpečení (31).

Pěstounská péče (dále jen PP) je forma náhradní rodinné péče, při níž je z právního hlediska vztah mezi náhradní rodinou a dítětem volnější než osvojení (39).

PP je státem zaručená a kontrolovaná forma NRP, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali (27).

Dítě se svěřuje do péče jednotlivce nebo manželského páru. O svěřením dítěte do PP rozhoduje soud. Než soud rozhodne, je povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně - právní ochrany dětí, zda osoba žádající o pěstounskou péči je osobou vhodnou pro výkon této péče (56). V případě svěřením dítěte do pěstounské péče, není vyloučen styk biologických rodičů s dítětem. Pěstoun tedy není zákonným zástupcem dítěte a rozhodování o nejdůležitějších otázkách zůstává v kompetenci biologických rodičů. Je-li dítě svěřeno do pěstounské péče ve věku, kdy je schopno samo posoudit situaci, má být zajištěno jeho vyjádření (31). Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která má přednost před ústavní výchovou (56).

Dítěti v pěstounské péči zůstává nejprve příjmení po vlastních rodičích, později je však možno zažádat na matrice o jeho změnu (27).

Cílem pěstounské péče je poskytovat náhradní rodinné prostředí dětem, které:

- nemohou vyrůstat v prostředí jejich vlastní biologické rodiny,
- ústavní péče ohrožuje nebo jinak narušuje jejich vývoj,
- nemohou být z nejrůznějších důvodů svěřeny do osvojení (31).

Pěstounská péče zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěti a přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Jak se uvádí v zákoně o státní sociální podpoře, jsou dávkami pěstounské péče:

- příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- odměna pěstouna a odměna pěstouna ve zvláštních případech,
- příspěvek při převzetí dítěte,
- příspěvek na zakoupení motorového vozidla (58).

Do pěstounské péče jsou nejvíce umisťovány především děti sociálně osiřelé, které potřebují nejen trvalou individuální péči, ale i dlouhodobou výchovu v náhradní rodině. Jedná se především o děti s nejrůznějšími zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, sourozenecké skupiny nebo děti jiného etnika. Patří sem také skupina dětí, kterým brání v jejich svěřením do osvojení překážky právní, a to především nesouhlas biologických rodičů (38).

V praxi se uplatňují dva typy pěstounské péče - individuální a skupinová. Individuální pěstounská péče probíhá v běžném rodinném prostředí, skupinová pak v zařízeních pro výkon pěstounské péče (5).

V následujících tabulkách jsou uvedeny počty dětí v pěstounské péči a poručenství viz. Tabulka č. 4 a počet pěstounských rodin viz. Tabulka č. 5 (51).

Tabulka č. 4 - Počet dětí žijících v pěstounské péči a v poručenství

Rok	Počet dětí
2006	7 149
2007	7 537

Zdroj: Tisková zpráva MPSV ze dne 19. 1. 2009

Tabulka č. 5 - Počet pěstounských rodin

Rok	Počet pěstounských rodin
2006	4 845
2007	4 927

Zdroj: Tisková zpráva MPSV ze dne 19. 1. 2009 (47)

V připravované novele občanského zákoníku se uvádí, že je povinností pěstouna udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a blízkými osobami. Další změnou je situace, kdy žádný z rodičů ani poručník nemůže osobně pečovat o dítě a soud může svěřit dítě do osobní péče pěstounovi. Pěstounská péče má přednost před péčí ústavní.

V případě zbavení rodičovské zodpovědnosti zůstává rodiči právo na osobní styk s dítětem. Pouze je-li to v zájmu dítěte, bude moci soud toto právo omezit (51).

1.3.2.1 Pěstounská péče v zařízení pro výkon pěstounské péče

Pěstounská péče může být vykonávána také v zařízení pro výkon pěstounské péče. Zařízení pro výkon pěstounské péče mohou zřizovat obce či kraje zpravidla v samostatném objektu nebo v prostorách, které zřizovatel vybaví jako byt pro rodinu s větším počtem dětí. Zřizovatel uzavírá s pěstounem písemnou dohodu o výkonu pěstounské péče v zařízení, která musí obsahovat tyto náležitosti:

- seznam nákladů na domácnost a způsob úhrady jejich poměrné části zřizovatelem,
- stanovení nejnižšího a nejvyššího počtu dětí, u nichž bude v zařízení pěstounské péče vykonávána, a celkového počtu dětí v zařízení včetně dětí pěstouna, případně dalších dětí, který nepřesáhne počet 6 dětí,
- výše náhrady jízdních výdajů pěstounovi a jemu svěřeným dětem,
- důvody pro vypovězení smlouvy zřizovatelem.

Uzavřením dohody vyplývají pro pěstouna vykonávajícího pěstounskou péči v zařízení i pro zřizovatele zařízení povinnosti (38).

Příkladem zařízení pro výkon PP zřízených nestátním subjektem, který má k tomu vydané pověření k výkonu OSPOD, jsou např. SOS dětské vesničky. Děti do své péče získávají matky pěstounky a SOS dětské vesničky jim zajišťují veškerý potřebný servis – rodinný dům pro jednu rodinu, odbornou psychologickou a pedagogickou pomoc a finanční podporu účasti dětí na různých volnočasových aktivitách (zájmové kroužky, prázdninové tábory, lyžařské kurzy) apod. SOS rodiny žijí společně a vytvářejí podpůrné prostředí vesničky.

V současné době existují v České republice tři SOS dětské vesničky:

- SOS dětská vesnička v Doubí u Karlových Varů,
- SOS dětská vesnička ve Chvalčově u Kroměříže,
- SOS dětská vesnička v Brně – Mediánkách (47).

V závěru 20. století bylo na globální úrovni organizace SOS Kinderdorf International, která celosvětově zastřešuje SOS dětské vesničky, rozhodnuto, že do SOS dětských vesniček začnou být přijímány pěstounské páry, pokud to legislativní a další podmínky v jednotlivých státech dovolí. V České republice se Sdružení SOS dětských vesniček k tomuto rozhodnutí přihlásilo v roce 2006.

V případě manželského páru musí být oba manželé v okamžiku přijetí do SOS dětské vesničky držiteli rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli či pěstouny vydaného příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Toto rozhodnutí bude manželský pár moci získat po úspěšném absolvování přípravného kurzu organizovaného Sdružením SOS dětských vesniček, tedy stejným způsobem jako tomu je v současnosti v případě uchazeček o práci matky pěstounky v SOS vesničkách (48).

1.3.2.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Novela zákona 359/99 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, platná od 1. 6. 2006 zavádí v náhradní rodinné péči novou formu nebo spíše podskupinu pěstounské péče, a to pěstounskou péči na přechodnou dobu. Jedná se o péči v případě, když biologičtí rodiče dítěte nejsou po určitou dobu schopni vykonávat své biologické povinnosti a o dítě

soustavně a kvalitně pečovat nebo pokud se pro dítě teprve zajišťuje dlouhodobější řešení ve formě klasické pěstounské péče nebo osvojení. O umístění dítěte do tohoto druhu pěstounské péče rozhoduje obdobně jako u ostatních druhů NRP soud. Specifickými znaky pěstounské péče na přechodnou dobu jsou:

- umístění dítěte na základě souhlasu biologických rodičů,
- prvotní účast a spolupráce s biologickou rodinou,
- zachování možnosti vrácení dítěte do původní rodiny (13).

Zákon o rodině přesně určuje možnosti soudu rozhodnout o této formě NRP a popisuje pro jaké děti je vhodná. Jedná se především o situace:

- kdy po určitou dobu nemůže rodič dítě ze závažných důvodů vychovávat,
- do doby, kdy je možné získat souhlas biologického rodiče k osvojení (tzv. blanketový souhlas po 6 týdnech od narození dítěte),
- do doby než je vydané pravomocné rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení (soud rozhodne, že u biologických rodičů není tzv. kvalifikovaný nebo žádný zájem) (56).

1.3.2.3 Svěření do péče jiné osoby než rodiče

V § 45 zákona o rodině se uvádí, že soud může ze závažných důvodů svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dává soud přednost zpravidla příbuznému dítěte (57). Ve svém rozhodnutí soud vždy určí osobám, které se stávají zodpovědné za výchovu dítěte, rozsah jejich práv a povinností vůči dítěti (38).

1.3.3 Poručenství

Jedná se o staronový institut, který vnesla do našeho práva novela zákona o rodině platná od srpna 1998 (13). Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte, ale nevzniká mezi nimi ze zákona poměr, jaký je mezi rodiči a jejich dětmi. Poručenství do značné

míry naplňuje funkci náhradní rodinné péče, ale základním společenským úkolem tohoto institutu je ochrana nezletilého dítěte pro jeho specifické postavení, kdy nemá plnou způsobilost k právním úkonům s ohledem na svůj věk (56).

Jestliže poručník vykonává péči o dítě, má on i dítě nárok na stejné hmotné zabezpečení, jako by šlo o pěstounskou péči (13). Soud ustanoví poručníka dítěti v případě, že:

- rodiče dítěte zemřeli,
- byli zbaveni rodičovské odpovědnosti,
- byl pozastaven výkon jejich rodičovské odpovědnosti,
- nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (a proto nejsou nositeli rodičovské odpovědnosti).

Jak uvádí zákon o rodině, poručník bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů. V případě poručenství podléhá jakékoli podstatné rozhodnutí poručníka v podstatných záležitostech týkajících se dítěte schválení soudu.

Dokud není dítěti ustanoven poručník nebo do chvíle než se ustanovený poručník ujme své funkce, činí neodkladné úkony v zájmu dítěte a v jeho zastoupení orgán sociálně - právní ochrany dětí (56).

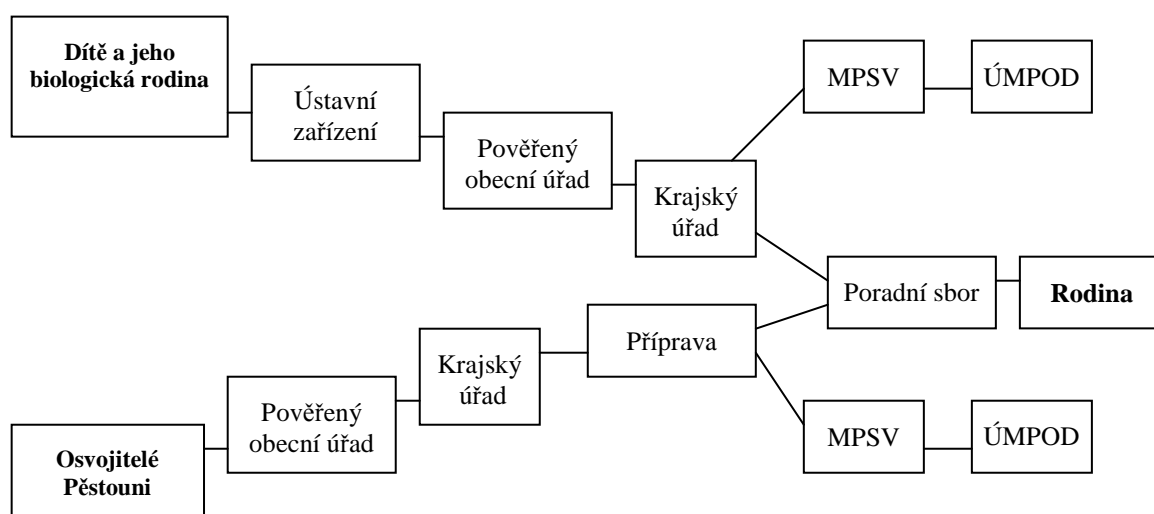
Pokud poručník osobně pečuje o dítě, je zabezpečován dávkami státní sociální podpory jako pěstoun a je-li to potřeba, vznikne mu nárok i na další dávky určené pro rodiny s dětmi (38).

Soud stanoví poručníkem přednostně toho, koho doporučili sami rodiče. Nebyl-li nikdo rodiči doporučen, ustanoví soud poručníkem někoho z příbuzných anebo osob blízkých dítěti nebo jeho rodině, popřípadě jinou fyzickou osobu. Poručníky nezletilého dítěte mohou být ustanoveni také manželé. Pokud není poručníkem ustanovena fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí (57).

1.4 Zprostředkování NRP

Pro vysvětlení procesu zprostředkování, kompetencí orgánů sociálně - právní ochrany dětí a hlavně logických vazeb mezi jednotlivými kroky slouží jednoduché grafické znázornění, tzv. vidlička viz. obrázek č. 1.

Obrázek č. 1 - Zprostředkování NRP

Zdroj: Aktuální otázky NRP sborník 10. – 11. 10. 05, Odborná příprava na přijetí dítěte do rodiny (42)

Postup jednotlivých orgánů při umísťování dětí upravuje zákon o sociálně - právní ochraně dětí. K orgánům zajišťujícím zprostředkování NRP v České republice patří: obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. U osvojení dětí z České republiky do zahraničí nebo dětí ze zahraničí do České republiky pak má funkci zprostředkovatele Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí (57).

Realizování NRP prostřednictvím státu, resp. státních orgánů, není ale jedinou možností. Fyzická osoba se může s návrhem na svěřením konkrétního dítěte do péče obrátit přímo na soud (37).

Zprostředkování osvojení orgány sociálně – právní ochrany dětí, jak uvádí Zákon o sociálně právní ochraně dětí se neprovádí, jestliže rodiče dítěte dali souhlas k osvojení předem ve vztahu k určitým osvojitelům nebo v případě, že návrh na osvojení podal manžel rodiče dítěte, pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte.

V případě pěstounské péče se zprostředkování orgány OSPOD neprovádí, pokud návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče podala osoba dítěti příbuzná nebo osoba blízká dítěti nebo jeho rodině (57).

Většinou se odlišují žadatelé o NRP podle toho, zda žádají o osvojení nebo pěstounskou péči. K žadatelům o osvojení patří nejčastěji manželské páry, které z nějakého důvodu nemohou mít děti vlastní. Tito žadatelé žádají převážně o co nejmenší děti a bývají náročnější, co se týká rodinné a osobní anamnézy. Žadatelé o pěstounskou péči často vychovávají vlastní děti a přijímají do péče děti starší se složitou sociální, rodinnou a osobní anamnézou. Poskytují těmto dětem mimo základní péče také péči léčebnou, rehabilitační a resocializační (23).

Žádost o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení nebo o pěstounské péče se podává na příslušném obecním úřadě obce s rozšířenou působností. Sociální pracovnice provede šetření v rodině žadatelů se zaměřením na jejich bytovou a rodinnou situaci. Po posouzení a zpracování všech dostupných informací postoupí kopie žádosti se všemi potřebnými údaji krajskému úřadu. Obecní úřad postupuje krajskému úřadu rovněž kopie spisové dokumentace dětí vhodných k osvojení nebo svěřeni do pěstounské péče (56).

Pracoviště náhradní rodinné péče krajských úřadů vedou evidenci dětí vhodných pro náhradní rodinnou péči a evidenci osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny, které mají trvalý pobyt na území daného kraje. Od 1. 1. 2006 vedou také evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu (60).

1.4.1 Evidence dětí

Děti jsou do evidence krajského úřadu nahlašované obecním úřadem obce s rozšířenou působností. V zákoně o sociálně - právní ochraně dětí má obecní úřad obce s rozšířenou

působností stanovenou povinnost nejméně jednou za 3 měsíce navštívit dítě s nařízenou ústavní výchovou a také je povinen sledovat jeho rodinnou situaci (nejméně jednou za 3 měsíce vyhledat rodiče dítěte s nařízenou ústavní výchovou). Ústavní zařízení jsou pak povinna neprodleně oznamovat obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností děti vhodné do NRP (60).

Obsahem evidence dětí je:

A) kopie spisové dokumentace obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, která obsahuje:

- osobní údaje,
- doklad o státním občanství nebo povolení k trvalému pobytu na území ČR,
- údaje o sociálních poměrech dítěte a jeho příbuzných,
- doklad, že je dítě tzv. právně volné (příp. rozsudek soudu o nezájmu rodičů),
- rozhodnutí orgánů o výchově dítěte,
- zprávu o zdravotním stavu dítěte,

B) odborné posouzení, pokud je ho třeba s ohledem na věk dítěte, stanovisko odborného lékaře nebo jiné závažné skutečnosti,

C) vyjádření dítěte

D) další doklady potřebné pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče (57).

1.4.2 Evidence žadatelů o adopci nebo pěstounskou péči

Evidence osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny obsahuje:

A) kopií spisové dokumentace obecního úřadu obce s rozšířenou působností, která obsahuje:

- žádost o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny, v níž jsou uvedeny osobní údaje,
- doklad o státním občanství nebo povolení k trvalému pobytu,
- zprávu o zdravotním stavu,
- písemnou žádost, v níž jsou uvedeny jejich osobní údaje (datum narození, jméno a příjmení, místo trvalého pobytu),

- písemný souhlas s tím, že OSPOD může zjišťovat další skutečnosti potřebné pro zprostředkování a rovněž souhlas s účastí na přípravě přijetí dítěte do rodiny,
- údaj o tom, zda si žadatel přeje výlučně osvojení dítěte v rámci České republiky, nebo zda souhlasí se zařazením do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny poté, co uplyne lhůta 6 měsíců od zařazení do evidence žadatelů na Ministerstvu a adopci se během této doby nepodaří uskutečnit,
- údaje o ekonomických a sociálních poměrech rodiny,
- opis z evidence Rejstříku trestů,
- stanovisko OSPOD k žádosti o zprostředkování,

B) odborným posouzením podle § 27 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí,

C) dalšími doklady potřebné pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče (57).

Evidence žadatelů obsahuje manželské páry i samožadatele, kteří mají zájem stát se osvojiteli nebo pěstouny a kteří byli po odborném posouzení rozhodnutím krajského úřadu zařazeni do příslušných evidencí o pěstounskou péči či osvojení. Žadatel se zařazuje do evidence ihned po jeho odborném posouzení (60).

1.4.3 Odborné posouzení pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče

Odborné posouzení pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče provádí krajský úřad a Ministerstvo práce a sociálních věcí a zahrnuje:

- posouzení dítěte z hlediska úrovně jeho tělesného a duševního vývoje včetně specifických potřeb a nároků a dále posouzení vhodnosti NRP a jejích forem pro dítě,
- posouzení žadatelů, u kterých se posuzuje charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav z hlediska tělesného, duševního a smyslového, předpoklad vychovávat dítě, motivace, která vedla žadatele k podání žádosti o zařazení do evidence žadatelů o

zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině nebo další skutečnosti rozhodné pro osvojení nebo svěření dítěte do pěstounské péče,

- zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu,
- vyjádření dětí žadatele k přijetí osvojovaného dítěte nebo dítěte svěřeného do pěstounské péče s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost,
- posouzení schopnosti dětí žijících v domácnosti žadatele přijmout dítě do rodiny,
- zjištění bezúhonnosti žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiné osoby tvořící s žadatelem společnou domácnost,
- u žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu posouzení schopnosti pečovat o děti vyžadující speciální péči a schopnost spolupráce s rodiči těchto dětí.

Povinnou součástí odborného posouzení žadatelů, jak bylo zmíněno na začátku kapitoly je příprava fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny, kterou zajišťuje příslušný krajský úřad. Může ji poskytovat také v případě poručnictví, jestliže poručník o dítě osobně pečuje nebo v případě svěření dítěte do výchovy podle § 45 zákona o rodině (57).

Cílem odborné přípravy je seznámit budoucí osvojitele a pěstouny s rozdíly ve výchově přijatého dítěte oproti výchově dítěte, které se v rodině narodilo a předložit náměty a možnosti, jak poskytnout dítěti oddělenému trvale nebo dočasně od rodičů co nejlepší náhradní rodinné prostředí v osvojitelské nebo pěstounské rodině. Současně je potřeba budoucím osvojitelům nebo pěstounům nabídnout přehled o jejich možnostech a zdrojích k přijetí nové role (17).

Kurz probíhá formou přednášek, skupinových diskusí nebo výcvikových seminářů. Přípravu považuje zákon za potřebnou a účelnou pro každého žadatele s výjimkou odůvodněných případů žadatelů, kteří ji v souvislosti s převzetím dítěte již dříve absolvovali, kteří mají dítě ve své péči a prokazují dobré výchovné schopnosti,

nebo kterým závažné důvody neumožňují přípravy se účastnit. Náklady spojené s realizací přípravných kurzů nese úřad nebo pověřená osoba, žadatelé si platí pouze dopravu, stravování a ubytování (5).

Žadatelé o NRP jsou posuzováni krajským úřadem, který vychází:

- z podkladů obsažených ve spisové dokumentaci postoupené obecním úřadem obce s rozšířenou působností,
- z posouzení psychologa a lékaře krajského úřadu v oblastech psychického a zdravotního stavu žadatelů,
- z výstupů odborných přípravných kurzů (60).

Případně je možné doplnit ještě některé další podklady pro rozhodnutí, jako je přezkoumání případné připravenosti dětí nebo jiných osob žijících ve společné domácnosti na přijetí dalšího člena do rodiny (5).

1.4.4 Vlastní zprostředkování NRP

V každém kraji zasedá pravidelně poradní sbor pro NRP. Jedná se o tým odborníků, který představují pracovníci náhradní rodinné péče krajského úřadu, sociální pracovníci, psychologové, dětské lékaři, ředitelé kojeneckých ústavů, dětských domovů či jiných ústavních zařízení. Úloha poradního sboru spočívá především v posuzování případů opuštěných dětí, které mohou být svěřeny do nové rodiny, a z evidence žadatelů na základě celkového zhodnocení žádostí budoucích rodičů doporučuje konkrétním dětem vhodné rodiny (60).

V České republice je 14 krajských úřadů, tzn. 14 pracovišť náhradní rodinné péče. Každé pracoviště vede evidenci dětí nahlášených do NRP a evidenci žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny (viz. příloha č. 1). Nepodaří-li se poradnímu sboru v jednom z krajů v jeho evidenci žadatelů nalézt vhodné manžele pro dítě, rozešle se kopie údajů o dítěti po ostatních 13 krajských pracovištích náhradní rodinné péče s žádostí o pomoc při hledání vhodných žadatelů.

Nepodaří-li se najít dítěti vhodnou rodinu ani ve spolupráci s ostatními krajskými pracovišti NRP tak po 3 měsících, kdy je dítě evidováno u krajského úřadu,

jsou údaje z evidence o dítěti postoupeny na Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR do Prahy. Pokud se ani ministerstvu po dalších 3 měsících evidence dítěte nepodaří zprostředkovat NRP, je kopie údajů z jeho evidence postoupena Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně k zařazení dítěte do evidence pro zprostředkování mezinárodního osvojení, jak bylo zmíněno již v kapitole 1. 3. 1. 1 (60).

Zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče krajským úřadem nebo ministerstvem lze přerušit z následujících důvodů:

- žadatel o to sám požádal,
- žadateli bylo sděleno, že v evidenci je dítě, pro které je vhodným osvojitelem nebo pěstounem,
- žadateli bylo rozhodnutím obecního úřadu obce s rozšířenou působností svěřeno dítě do péče budoucího osvojitele či fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem, krajský úřad nebo ministerstvo zjistí během zprostředkování závažné důvody, které jsou překážkou pro zprostředkování (57).

1.4.5 Převzetí dítěte

Den převzetí dítěte do rodiny osvojitelů nebo pěstounů je předem domluven s ředitelem zařízení, obecním úřadem obce s rozšířenou působností příslušným podle trvalého bydliště dítěte a pracovištěm náhradní rodinné péče při krajském úřadu. Rozhodujícím je dobrý zdravotní stav dítěte a připravenost rodiny. Následuje období tzv. předadopční či předpěstounské péče, které se využívá k ověření předpokladů pro vytvoření uspokojivého a úspěšného vztahu mezi dítětem a rodinou a trvá zpravidla 3 měsíce, jak bylo zmíněno v kapitole 1. 3. 1. Osvojení (60).

Budoucí rodiče přijímají dítě nejčastěji z kojeneckého ústavu nebo z dětského domova. Mohou dítě před převzetím z kojeneckého ústavu navštívit, jsou informováni o původu dítěte, zdravotním a psychickém stavu, právní situaci a dalších důležitých okolnostech. Pokud se rodiče rozhodnou dítě převzít, pak si je po několika dalších návštěvách a vyřízení nezbytných formalit mohou převzít do osobní péče (5).

Příprava na příchod dítěte do rodiny tedy vyžaduje od náhradních rodičů nejen získání co nejvíce informací o minulosti a rodině dítěte, ale také rozpoznání možných bariér, které mohou sblížení všech členů náhradní rodiny zpomalit.

K těmto bariérám můžeme přiřadit:

- ze strany dítěte – nedořešené záležitosti, odloučení a ztráta, nedostatečná příprava, kulturní odlišnosti,
- ze strany rodičů – nenaplnění potřeby a odlišná očekávání, manželské spory, nový rodinný systém, nedostatečné zvládnutí ztráty ve vlastní rodině (44).

1.5 Identita a NRP

Existuje několik základních duševních potřeb dítěte, které musí být uspokojovány v takové míře, aby se dítě mohlo vyvíjet ve zdravou osobnost. Jednou z těchto potřeb je potřeba životní jistoty, která se podle vývojové psychologie tvoří již na konci kojeneckého věku dítěte. Dalším důležitým obdobím ve vývoji dítěte je doba ke konci druhého roku a v průběhu třetího roku věku, kdy si dítě utváří vědomí vlastní hodnoty a vlastního postavení v rodině, tedy identitu (30).

O identitě se hovoří většinou z pohledu individuálního vývoje (46). Identita je vnitřní odpověď na otázku, kdo jsem, co znamenám pro sebe a pro druhé, jaké místo zaujímám ve vztazích ve svém sociálním světě. Opakem identity je anonymita, tj. kdy nemáme účast na společenském dění, nejsme přijímáni jako individuální svébytná a hodnotná osobnost. Mezi vnější znaky identity patří jméno a příjmení, občanský průkaz, cestovní pas, národnost, státní příslušnost, ale také rodinná přízviska nebo kamarádské přezdívky.

Velmi důležitou součástí identity je i náš původ a životní historie, protože obojí podléhá zájmu společenského okolí a společenského hodnocení. Některé věci jsou pokládány za správné, žádoucí, normální, některé za problematické, zvláštní nebo nepatřičné. Z tohoto pohledu adopce, pěstounská péče, nevlastní rodičovství apod. budí

zájem sociálního okolí. Na tuto situaci je třeba uchazeče o náhradní rodinnou péči připravit.

V případě rodičovské identity u osvojitelů a pěstounů dochází k naplnění potřeby rodičovství, která se projeví snahou nově nabytou rodičovskou identitu chránit a pojistit ji. Mají snahu stylizovat se do postavení rodičů se vším všudy. Jelikož jimi ve skutečnosti nejsou, zůstává v pozadí nejistota, pochybnosti a napětí, kterých se jen těžko mohou zbavit. Je potřeba přijmout identitu náhradních rodičů místo vytváření mylné identity rodičů vlastních. Předejde se tím řadě problémů vyplývajících z prozrazení této pravdy dítěti v době, která je nejméně vhodná. Zde pak mají původ mnohé případy rozpadu adoptivního svazku, ale i mnohé poruchy chování adoptivních dětí.

S touto otázkou souvisí jeden z důležitých výchovných principů - princip pravdy. Pokud se náhradní rodiče bojí prozradit dítěti a okolí, že se jim nenarodilo, ale že jej přijali za své, je jasné, že své psychologické rodičovství pokládají za něco méně hodnotného než vlastní rodičovství. Jestliže je rodičovská identita založena na lži, je to velice vratká základna pro budování životní jistoty dítěte (31).

Jak uvádí prof. Matějček v desateru pro náhradní rodinnou péči, zatajená pravda je v mezilidských vztazích nebezpečná. Nový svazek nemůže pojistit sebelepší zákon, nýbrž pravda (24).

Přitom psychologické poznatky dokládají, že dítě přijímá za matku a otce toho, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chová, a jen málo mu záleží na tom, zdali mají o svém rodičovství úřední osvědčení (29).

Z výsledků bakalářské práce na téma Náhradní rodinná péče a sdělování pravdy o osvojení je možné usoudit, že rodiče by neměli s pravdou otálet a nejpozději před nástupem do školy by dítě mělo znát pravdu. Je to doba, kdy dítě pravdu nejsnadněji přijímá a rodiče mají na výběr z nejrůznějších možností sdělení, jak vyplývá z výzkumu. Sociální pracovníci NRP Krajského úřadu Jihočeského kraje doporučují i dobu časnější, kolem 2-3 let. Podporují také osvojitele v slavení dne příchodu dítěte do rodiny jako rodinný svátek, kterým se pravda o osvojení každý rok připomene.

Později, jak dítě roste, se tyto možnosti zužují a dítě také reaguje hůře na novou situaci. Z výzkumu vyplývá, že reakce jsou negativní, děti odmítají rodiče dále

respektovat, může dojít až k výchovným problémům. Sociální pracovníci NRP se shodují, že pravda by se dítěti rozhodně sdělit měla. Pokud rodiče neví, jakým způsobem pravdu sdělit, je vhodné vyhledat pomoc. Jako nejvhodnější se zdá být pomoc psychologa (10).

1.6 Význam genetiky v NRP

Prakticky všechny osobnostní vlastnosti, většina lidských postojů, ale také zájmů, je dědičná (33).

Vývoj lidského jedince je od početí až do jeho smrti ovlivněn dědičnými dispozicemi a různými podněty prostředí. V období dětství se nemusí projevit všechny dědičné dispozice ve stejné míře. Lze říci, že čím je dítě mladší, tím hůře se dá odhadnout jeho další vývoj. V raném dětství jsou jasné jen hrubé odchylky od normy. Proto zájemci o osvojení nebo pěstounskou péči nemůžou být informováni o pravděpodobném dalším vývoji dítěte tak přesně jak by si přáli, zejména tehdy, nejsou-li k dispozici dostatečné informace o biologických rodičích dítěte (31).

Genetický program obsahuje informace důležité pro vznik lidského jedince, který má všechny typické vlastnosti a znaky svého biologického druhu. Základní jednotkou genetické informace je gen. Soubor všech genů tvoří celkovou genetickou výbavu, která se nazývá genotyp. Ten se během života většinou nemění. Konkrétní podoba určitého znaku nebo vlastnosti se označuje jako fenotyp a je jednou z možných variant konkrétní kombinace genů. Žádný gen totiž nepůsobí izolovaně, ale pouze v interakci s těmi ostatními. Společně pak vytvářejí dispozici ke vzniku určité vlastnosti, tzn. že to zda a v jaké míře se genetické dispozice rozvinou, závisí i na vlivu prostředí (52).

Dědičné dispozice, které jsou neměnné, určují maximální možnou úroveň schopností a možností dítěte. Zda jich bude dosaženo, nebo se k nim dítě alespoň co nejvíce přiblíží, závisí na kvalitním a podnětném prostředí. Rodina je nejvýznamnějším prostředím, které ovlivňuje rozvoj psychických vlastností dítěte. Je nutné zmínit, že

kvalita výchovného působení rodiny podléhá také dědičnosti. Oddělit vlivy dědičnosti od vlivů prostředí je obtížné. Vše je úzce propojeno (31).

U budoucích osvojitelů a pěstounů, kteří přijmou dítě bez rodinného zázemí, je třeba nestále důrazně připomínat, že péče rodičů nemůže překonat všechna omezení, jelikož některá z nich závisí ve větší míře na dědičnosti. Jde např. o inteligenci. Mnoho dětí, které přicházejí do nové rodiny, je z různých důvodů opožděných. Dobré výchovné prostředí jim velmi pomáhá, nemůže však překonat určitou hranici jejich nadání. Dalšími příklady jsou různé typy poruch osobnosti, pak psychická onemocnění, jako je např. deprese nebo schizofrenie. Tady se dědičnost takových poruch velice obtížně určuje, z experimentálních studií však vyplývá, že i zde se genetické dispozice účastní na jejich vzniku (31).

1.7 Neúspěch náhradní rodinné péče

Existují určité výhrady a jakási skepse k aktuálnímu stavu v oblasti náhradní rodinné péče, zejména péče pěstounské. Odborníci v tomto směru hovoří také o problému selhávající pěstounské péče, čímž máme na mysli situace, kdy:

- je dítě vráceno do ústavní výchovy po velmi krátké době od příchodu do pěstounské rodiny,
- je pěstounská péče předčasně ukončena a dítě se vrací do dětského domova nebo je umístěno ve výchovném ústavu,
- pěstounská rodina nedostatečně naplňuje jeho psychické potřeby a dítě se necítí plně přijato (41).

K tomuto výčtu je možné ještě přidat další problémové situace:

- dítě je svěřováno do pěstounské péče namísto sanace jeho rodiny a možnosti návratu k rodičům,
- pěstouni zaměňují pěstounskou péči za osvojení,
- dítěti nelze najít vhodnou pěstounskou rodinu (potom výběr rodiny tak, aby dítě nezůstalo v ústavní výchově, je velmi rizikový).

I přes některé nedostatky, na které poukazují odborníci i pěstounské rodiny musí být pěstounská péče i nadále jednou z forem pomoci dítěti, které se ocitlo mimo přirozené rodinné prostředí, ale je nutné provést řadu systémových změn, aby se předešlo situacím, ve kterých se pochybuje o respektování nejlepšího zájmu dítěte (41).

Rodiče přijatých dospívajících dětí musí řešit řadu problémů. Některé problémy by řešili i s biologickým dítětem, jiné problémy jsou ale specifické pro náhradní rodinnou péči. Vážnějším problémem jsou krádeže peněz i jiných věcí. Jistě je dobré zamýšlet se nad důvodem krádeží. Nemusí jít nutně o výchovné prohřešky, dítě může mít problém se šikanou. Pokud se však jedná o záměr, většinou nepomohou žádné domluvy dítěti a ani tresty. Odborníci mohou pomoci rodičům objevit důvod, proč dítě krade. Pomoc takovému dítěti ovšem vyžaduje dlouhodobý kontakt s odborníky a někdy je dobré zvážit i pobyt dítěte v diagnostickém ústavu. Ke krádežím se obvykle přidávají lži. Dalším specifickým problémem přijatých dospívajících dětí je vymyšlení lží o rodině. Děti mohou tvrdit o svých náhradních rodičích, že se o ně nestarají, nedávají žádné peníze, atp. Proti těmto obviněním se mohou jen těžko bránit a důsledky těchto lží mohou být pro rodinu katastrofální. Řada dalších problémů pramení ze snahy dítěte na sebe upozornit. A pokud má nějaké potíže, je mu věnována dostatečná pozornost okolí.

Některé situace jsou pro rodiče výchovně náročné, ale některé už vysloveně ohrožují zdraví nebo dokonce život dítěte. Patří sem zneužívání návykových látek od nikotinu přes alkohol a marihuanu až k takzvaným tvrdým drogám.

Velmi široká je oblast psychosociálních poruch u dětí. Patří sem agresivita včetně sebevražd, kriminální chování, ale také úzkosti, depresivní stavy, poruchy příjmu potravy a další. Problémem je také patologické hráčství. Nebezpečnou sférou je promiskuitní chování, z kterého vyplývají další zdravotní a sociální problémy.

Náhradní rodiče se obvykle trápí a snaží se situaci vyřešit zákazy či tresty. Tyto problémy se ale nedají odstranit v rámci rodiny. Není dobré podcenit situaci, nechat se dospívajícím dítětem uchlácholit a uvěřit jeho slibům. Čím dříve se situace bude radikálně řešit, tím lépe. Existuje mnoho specializovaných pracovišť, která mají hluboké zkušenosti s jednotlivými problémy. Je vhodné se o radu a pomoc obrátit přímo

na ně. Nevadí, že dítě nechce spolupracovat. V první fázi řeší rodiče svůj problém, jak mají oni reagovat v té či oné situaci (12).

1.8 Ukončení NRP

Osvojení nezrušitelné není možné zrušit. Osvojení zrušitelné pak může soud zrušit pouze ze závažných důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele. Zrušením osvojení vznikají opět vzájemná práva a povinnosti mezi osvojeným dítětem a původní rodinou. Osvojenec bude mít znovu své původní příjmení.

Pěstounská péče může být zrušena jen rozhodnutím soudu. Soud může zrušit pěstounskou péči z mimořádných důvodů, jestliže o to požádá pěstoun.

Soud zproští poručníka poručenství na základě jeho návrhu. Soud poručníka může odvolat, jestliže se stane pro výkon funkce poručníka nezpůsobilý nebo jinak porušuje své povinnosti. V případě rozvodu manželského páru, který byl stanoven poručníky, soud vždy posoudí, zda je v zájmu dítěte, aby tuto funkci vykonávali nadále oba rozvedení manželé. V případě, že rozhodne v jejich neprospěch, je poručenství zproští (56).

Každým rokem zaniká řada pěstounských péčí, v naprosté většině případů se tak děje zletilostí dítěte. Většina dětí ale nadále zůstává v rodině pěstounů až do svého sociálního osamostatnění, což svědčí o úspěšnosti pěstounských péčí. Zbytek zrušených pěstounských péčí náleží zrušení pěstounské péče a její změna v osvojení, přechodu do jiné pěstounské rodiny, návratu do původní rodiny, malá část pak připadá závažným poruchám chování dítěte a jeho následnému umístění do dětského domova či do výchovného ústavu. Příčinou těchto neúspěchů bývá ve většině případů:

- chybné stanovení celkové sociální diagnózy,
- nesprávný odhad vývojové prognózy dítěte nebo jeho adaptačních schopností,
- nesprávná volba typu náhradní rodinné péče či konkrétních pěstounů,
- chybný odhad možností nápravy v daném prostředí.

Část neúspěchu je dána nedostatečně rozvinutými odbornými službami v oblasti náhradní rodinné péče nebo nedostatečné přípravě a sociální podpoře pěstounů (31).

1.9 Odborné služby poskytované náhradním rodinám

Každá z forem NRP má svá slabá a silná místa, přednosti a nevýhody i svá specifická nebezpečí. S tím souvisí odborná pomoc ze strany institucí, které NRP zajišťují (28).

Problémy v náhradních rodinách bývají různorodé, je potřeba postupovat individuálně, případ od případu. Posoudit všechny okolnosti a nalézt vhodné řešení je velmi obtížný úkol, na který náhradní rodiče zpravidla sami nestačí. Je třeba jistého odstupu, nadhledu, dostatečného množství informací a zkušeností, tzn. celostního systémového přístupu. Spojuje jak prvky diagnostické, poradenské a terapeutické, tak multidisciplinárně sjednocený pohled sociální, zdravotní, právní, psychologický a dle potřeby i některý další speciálně zaměřený (31).

Pracovníci odborných služeb by kromě zmíněných principů komplexnosti a multidisciplinarity měli pomoc nejen nabízet a zprostředkovat, ale i sami klienty navštěvovat v jejich domovech a poznat, jak řeší problémy ve svém přirozeném prostředí.

Odborné služby jsou od toho, aby:

- umožnily náhradním rodičům a opuštěným dětem nalézt se navzájem a navázat pevné citové pouto,
- jim pomohly řešit složité a náročné životní situace, které překračují jejich vlastní síly,
- rodičům a dětem pomohly poznat, přijmout, vstřebat pravdu o svých životech a osudech, včetně ztrát a krizí,
- jim pomohly připravit se na krize budoucí, jak očekávané, tak neočekávané. Posilují tím jejich vlastní schopnost odolat, vytrvat a obstát i v mimořádně obtížných životních situacích (31).

V rámci projektu „Pěstouni mají právo na služby“ v roce 2007 bylo definováno několik oblastí potřeb – situací, problémů a překážek, se kterými se pěstouni ve svém

každodenním životě potýkají, a oblastí, ve kterých cítí potřebu podpory k jejich řešení či k dalšímu rozvoji svých znalostí a schopností.

Mezi vyjádřené potřeby patří:

- nedostatečná společenská prestiž pěstounů a informovanost veřejnosti,
- spolupráce s úřady a institucemi – komplikace související s právním postavením pěstounů vůči dětem,
- výchova přijatých dětí – vzdělávání a zvyšování odbornosti pěstounů,
- vzdělávání přijatých dětí – problematika spolupráce se školskými zařízeními,
- zabezpečení náhradních rodičů a jejich dětí – zejména materiální zajištění dětí odcházejících z pěstounské péče,
- informovanost a právní problematika – orientace v legislativní problematice týkající se rodiny a NRP, potřeba instituce, která by hájila práva a informovala pěstouny o jejich právech,
- systémové změny – snížení počtu dětí v dětských domovech, podpora problémových rodin v podobě asistence, rozvoj pěstounské péče na přechodnou dobu, zjednodušení systému párování dětí a rodičů, motivace dětských domovů k uvolňování dětí do rodin (38).

1.9.1 Povinnosti úřadů při poskytování pomoci náhradním rodinám

Obecní úřad je povinen poskytnout nebo zprostředkovat rodičům na jejich žádost poradenství při uplatňování nároků dítěte podle zvláštních právních předpisů dle:

- zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění,
- zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění,
- zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v platném znění,
- zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, v platném znění.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností nabízí osobě, které bylo dítě svěřeno do péče, pomoc při řešení problémů spojených s péčí o dítě, při podávání návrhů příslušným orgánům na úpravu právního vztahu této osoby k dítěti a při uplatňování

nároků, zejména v sociální oblasti. Dále pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, poskytuje nebo zprostředkovává rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené, v rámci poradenství pořádá přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovu, poskytuje osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy dítěte (57).

Tabulka č. 6 ukazuje počty pracovníků OSPOD obecních úřadů obce s rozšířenou působností (51).

Tabulka č. 6 - Počet pracovníků orgánů sociálně - právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v ČR

Rok	Počet pracovníků
2006	1 638
2007	1 735

Zdroj: Tisková zpráva MPSV ze dne 19. 1. 2009 (48)

Krajský úřad zajišťuje přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením do pěstounské péče, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu. Dále poskytuje osvojitelům nebo pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy. Krajský úřad je povinen zajistit konzultace o výkonu pěstounské péče (57).

1.10 Role nestátních organizací NRP

V souladu s platnými právními předpisy je zprostředkování NRP zajišťováno pouze státními orgány. Stát je garantem sociálně – právní ochrany dětí a jistotou, aby nemohlo

s ohledem na zájem dítěte dojít ke zneužívání této činnosti v jeho neprospěch. Aby co nejvíce dětí vyrůstalo v rodinném prostředí, mohou v dnešní době přispět také nestátní neziskové organizace (dále jen NNO), které tak mohou činit prostřednictvím jim vyhrazených kompetencí, které definuje zákon o SPOD. Jejich úkolem je především:

- pomoc při vyhledávání vhodných žadatelů o osvojení a PP a fyzických osob vhodných stát se pěstouny v zařízení pro PP,
- pomoc při vyhledávání dětí uvedených v § 6 odst. 1 zákona o SPOD, mezi které mimo jiné také patří děti, jejichž rodiče zemřeli či neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku dítěte, nepracují, i přestože nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutí, spáchali trestný čin apod.,
- možnost převzít zajišťování přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny, kterou jinak podle § 11 odst. 1 písm. d) realizují obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- poskytování výchovné a poradenské péči při výkonu PP pěstounům v zařízení, jehož jsou zřizovateli,
- zřizování zařízení sociálně – právní ochrany, mezi které patří i zařízení pro výkon PP (57).

Kromě těchto kompetencí mohou NNO vykonávat v oblasti sociálně – právní ochrany dítěte řadu dalších činností. V rámci poradenství pořádají přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou. Soustředí se na ochranu dětí před škodlivými vlivy a předcházení jejich vzniku, zabývají se problematikou péče o dítě se zdravotním postižením. Podle zákona o SPOD jsou mimo jiné oprávněny zřizovat zařízení sociálně – právní ochrany, kam zahrnujeme:

- zařízení odborného poradenství pro péči o děti,
- zařízení sociálně výchovné činnosti,
- zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,

- výchovně rekreační tábory pro děti a
- zařízení pro výkon PP.

Výkon sociálně – právní ochrany je podmíněn získáním pověření od místně příslušného krajského úřadu, který přesně upravuje rozsah činnosti NNO. Jen v případě zřizování výchovně rekreačních táborů pro děti rozhoduje o vydání pověření obecní úřad obce s rozšířenou působností (57).

2. Cíl práce a hypotézy

2.1 Cíl práce

Cílem práce je zjistit názory sociálních pracovníků náhradní rodinné péče (dále jen NRP) oddělení sociálně - právní ochrany dětí (OSPOD) obecních úřadů obcí s rozšířenou působností Jihočeského kraje (dále jen sociální pracovníci NRP) na problémy při výchově dítěte v NRP z pohledu sociálního pracovníka.

Druhým cílem je zmapovat životní situaci dětí evidovaných OSPOD Jihočeského kraje, u kterých byla v průběhu let 2003 - 2008 ukončena NRP před 18. rokem věku.

2.2 Hypotézy

Hypotéza 1

Většině sociálních pracovníků NRP obecních úřadů obce s rozšířenou působností Jihočeského kraje chybí odborné zařízení, které by pomáhalo náhradním rodinám.

Hypotéza 2

Důvody k ukončení náhradní rodinné péče před 18. rokem věku dítěte jsou nejčastěji na straně dětí svěřených do NRP.

3. Metodika

3.1 Použité metody a techniky výzkumu

K dosažení výzkumných cílů byla zvolena metoda kvantitativního výzkumu. U prvního souboru, který tvořili sociální pracovníci NRP OSPOD obecních úřadů obcí s rozšířenou působností Jihočeského kraje, byla využita technika dotazník. Pro výzkum byl sestaven dotazník zaměřený na zjištění názorů sociálních pracovníků NRP na problémy při výchově dítěte v NRP z pohledu sociálního pracovníka (dotazník je uveden v příloze č. 2). Dotazník obsahoval 13 otázek a 2 podotázky, které byly zaměřeny jak na problémy, které nejčastěji sociální pracovníci NRP řeší, tak i na formy NRP se kterými se problémy nejčastěji konzultují. V dotaznících byly obsaženy otázky uzavřené, polootevřené i otevřené. Dotazníky sociálním pracovníkům NRP jsem rozdávala osobně na poradě sociálních pracovníků NRP na Krajském úřadě v Českých Budějovicích v listopadu 2008 a těm pracovníkům, kteří na poradě nebyli přítomni, jsem zaslala dotazník prostřednictvím e-mailu začátkem prosince 2008.

U druhého souboru, který tvořily děti vedené ve spisové dokumentaci OSPOD obecních úřadů obcí s rozšířenou působností Jihočeského kraje, jejichž náhradní rodinná péče byla zrušena v období 2003 – 2008, byla využita technika obsahové analýzy dat. Jak uvádí Buriánek ve své knize, jde o techniku analýzy dokumentů, v tomto případě spisové dokumentace vedené na pracovištích NRP OSPOD obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, založené na objektivním a systematickém popisu komunikačního sdělení. (Buriánek) .

Výsledky výzkumného šetření jsou vyjádřeny v procentech a graficky zpracovány.

3.2 *Charakteristika souboru*

V souladu s vypracovanými cíly byly stanoveny dva výzkumné soubory. První soubor tvořili sociální pracovníci NRP oddělení sociálně - právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností Jihočeského kraje. Jedná se celkem o 17 pracovišť, přičemž dotazníky byly vyplněny na 15 z nich, tj. 88,2% z výběrového souboru. Jednotlivé obecní úřady obcí s rozšířenou působností jsou uvedeny v příloze č. 1. Z každého pracoviště odpovídal vždy jeden sociální pracovník NRP.

Druhý výzkumný soubor byl tvořen na základě odpovědí pracovníků NRP obecních úřadů, kteří v dotazníkovém šetření uvedli, že evidují v průběhu let 2003-2008 dítě s předčasně ukončenou formou NRP. Z 11 sociálních pracovníků NRP, kteří uvedli, že mají ukončenou některou z forem NRP, bylo pouze 8 ochotno pustit mě do spisové dokumentace dětí, a to pracoviště: České Budějovice, Dačice, Jindřichův Hradec, Písek, Soběslav, Tábor, Trhové Sviny a Vodňany. Sociální pracovníci městských úřadů Blatná, Český Krumlov a Milevsko mi neumožnili nahlédnout do spisové dokumentace dětí z důvodu ochrany osobních údajů. Výzkumný soubor je tvořen 20 dětmi evidovanými na 8 obecních úřadech obcí s rozšířenou působností Jihočeského kraje (Tabulka č. 7).

Ze spisové dokumentace jsem získávala jak údaje o dětech, u kterých byla během let 2003 – 2008 ukončena některá z forem NRP, jejich náhradních rodinách, ale také o důvodech ukončení náhradní rodinné péče. Do výzkumného souboru byly zahrnuty děti svěřené do všech forem NRP (tj. do osvojení, pěstounské péče vykonávané osobami příbuznými dítěte, pěstounské péče vykonávané osobami dítěti cizími, do pěstounské péče vykonávané v zařízení pro výkon pěstounské péče, svěřené do péče jiné osoby než rodiče a do poručenství) kromě nezrušitelného osvojení. Údaje získávané ze spisové dokumentace jsou uvedeny v příloze č. 3. Zkoumaná data jsem si pracovně rozdělila do 6 okruhů – forma NRP, ukončení NRP, údaje o dítěti, údaje o náhradní rodině, odborná spolupráce a situace po ukončení. Získané údaje byly zapisovány do tabulek připravených v programu Excel.

Se sociálními pracovníky NRP jsem si domlouvala schůzky prostřednictvím telefonu nebo e-mailu. Výzkumné šetření trvalo od listopadu 2008 do dubna 2009.

Tabulka č. 7 – Počet dětí jednotlivých obecních úřadů obcí s rozšířenou působností

Obecní úřad obce s rozšířenou působností	Počet dětí v %	Počet dětí
České Budějovice	20,0	4
Dačice	10,0	2
Jindřichův Hradec	10,0	2
Písek	10,0	2
Soběslav	15,0	3
Tábor	10,0	2
Trhové Sviny	15,0	3
Vodňany	10,0	2
Celkem	100,0	20

Zdroj: vlastní výzkum

4. Výsledky

4.1. Sociální pracovníci NRP OSPOD obecních úřadů obce s rozšířenou působností

Otázka č. 1 „Na jakém MěÚ vykonáváte agendu NRP?“ byla pouze identifikační, odpovídali na ni sociální pracovníci NRP z Blatné, Českých Budějovic, Českého Krumlova, Dačic, Jindřichova Hradce, Kaplice, Milevska, Písku, Prachatic, Soběslavi, Tábora, Trhových Svinů, Třeboně, Vimperka a Vodňan vždy po jednom pracovníkovi.

U otázky č. 2 „Kolik let pracujete jako sociální pracovník náhradní rodinné péče?“ byly jednotlivé roky praxe zaznamenány pro větší přehlednost do jednotlivých intervalů. Následovaly tyto odpovědi: 3 respondenti (20,0%) uvedli, že agendu NRP oddělení sociálně - právní ochrany dětí vykonávají v rozmezí méně než 5 let. 9 respondentů (60,0%) uvedlo, že agendu NRP vykonává v rozmezí 6 – 10 let. 2 respondenti (13,3%) odpověděli, že agendu NRP vykonávají v rozmezí 11 až 20 let a jeden respondent (6,7%) uvedl, že vykonává agendu NRP více jak 21 let. (Tabulka č. 8)

Tabulka č. 8 - Délka praxe sociálních pracovníků NRP

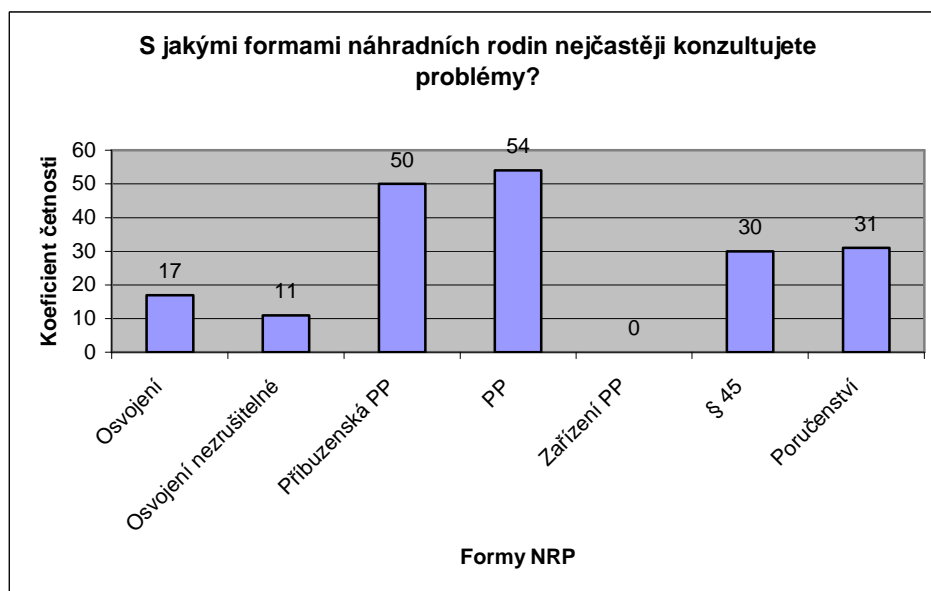
Rok	Počet respondentů v %	Počet respondentů
0 - 5	20,0	3
6 - 10	60,0	9
11 - 20	13,3	2
21 a více	6,7	1
Celkem	100	15

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 3 „S jakými formami náhradních rodin nejčastěji konzultujete problémy?“ měli respondenti zaškrtnout hodící se formy a pak vybrané možnosti očíslovat dle pořadí četnosti řešení problémů. K jednotlivým hodnotícím číslům byly přiřazeny body (koeficienty), graf je zobrazen v absolutních číslech. V popisu grafu jsou uvedeny v závorce počty sociálních pracovníků v absolutních číslech, procentech a bodové zastoupení dané formy. Bylo zjištěno, že z 11 respondentů se nejčastěji konzultují

problémy u formy pěstounské péče (10 sociálních pracovníků, 90,9%, 54 bodů), následovala pěstounská péče vykonávaná osobami příbuznými dítěte (10 sociálních pracovníků, 90,0%, 50 bodů), dále poručenství (9 sociálních pracovníků, 81,8%, 31 bodů), poté svěřeni dítěte o péče jiné osoby než rodiče (v grafu § 45) (7 sociálních pracovníků, 63,6%, 30 bodů), pak osvojení (5 sociálních pracovníků, 45,5%, 17 bodů), dále nezrušitelné osvojení (5 sociálních pracovníků, 45,5%, 11 bodů). Nikdo z respondentů nekonzultuje problémy s pěstouny, kteří vychovávají děti v zařízení PP. 4 respondenti neodpověděli správným způsobem, a proto nebyly jejich odpovědi zahrnuty do výsledků. (Graf č. 1)

Graf č. 1

Zdroj: vlastní výzkum

V otázce č. 4 „Pokud řešíte s náhradní rodinou nějaké problémy, jakého jsou typu?“ mohli respondenti uvést i více odpovědí. 15 respondentů (100,0%) uvedlo, že řeší poruchy chování dětí, 14 respondentů (93,3%) se shodlo na tom, že řeší problémy ve škole, 8 respondentů (53,3%) odpovědělo, že řeší problémy se vzděláváním a vztahy v náhradní rodině, 4 respondenti (26,7%) řeší problémy ekonomické a vztahy náhradní rodiny a okolí, 3 respondenti (20,0%) řeší jiné problémy. Za jiné považují dva

respondenti problémy s biologickou rodinou dítěte, a jeden respondent problémy zdravotní. (Tabulka č. 9)

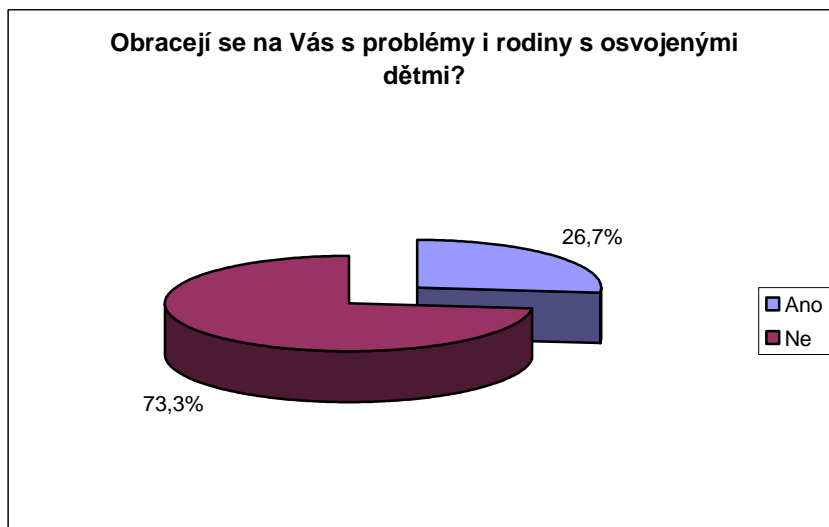
Tabulka č. 9 - Typy problému v náhradní rodině

Problémy	% respondentů řešících konkrétní problém	Respondenti řešící konkrétní problém
Poruchy chování dětí	100,0	15
Problémy ve škole	93,3	14
Vzdělávání dětí	53,3	8
Vztahy v náhradní rodině	53,3	8
Ekonomické	26,7	4
Vztahy náhradní rodiny s okolím	26,7	4
Jiné	20,0	3

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 5 „Obracejí se na Vás s problémy i rodiny s osvojeným dítětem?“ odpověděli 4 dotazovaní (26,7%) kladně a 12 respondentů (73,3%) odpovědělo záporně. (Graf č. 2)

Graf č. 2

Zdroj: vlastní výzkum

Pokud v otázce č. 5 odpověděli respondenti kladně, měli uvést, s jakými problémy se na ně obracejí rodiny s osvojenými dětmi. 3 ze 4 respondentů uvedli výchovné problémy dětí a jeden respondent pak uvedl, že rodina chtěla kontakt na jiného odborníka – psychologa.

Otázka č. 6 zněla: „Bylo by podle Vás užitečné, kdyby sociální pracovník OSPOD měl ze zákona povinnost navštěvovat rodinu s osvojeným dítětem po právní moci rozhodnutí soudu?“ Z odpovědí vyplývá, že 10 respondentů (66,7%) nepovažuje toto za užitečné, 3 respondenti (20,0%) odpověděli kladně, 2 respondenti (13,3%) měli jinou odpověď. Oba tyto respondenti shodně uvedli, že nevidí důvod, aby sociální pracovník OSPOD měl ze zákona povinnost navštěvovat rodinu s osvojeným dítětem po právní moci rozhodnutí soudu. Žádný z respondentů neoznačil odpověď nevím. (Graf č. 3)

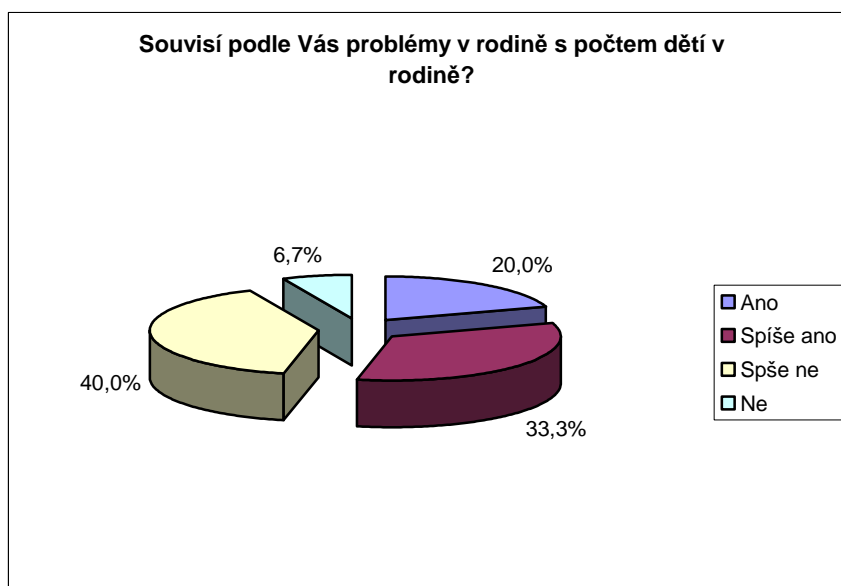
Graf č. 3

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 7 „Souvisí podle Vás problémy v rodině s počtem dětí v rodině?“ odpovědělo 5 respondentů (33,3%) spíše ano, 6 respondentů (40,0%) uvedlo, že spíše ne, 3 respondenti (20,0%) odpověděli ano, a jeden respondent (6,7%) odpověděl ne. (Graf č. 4)

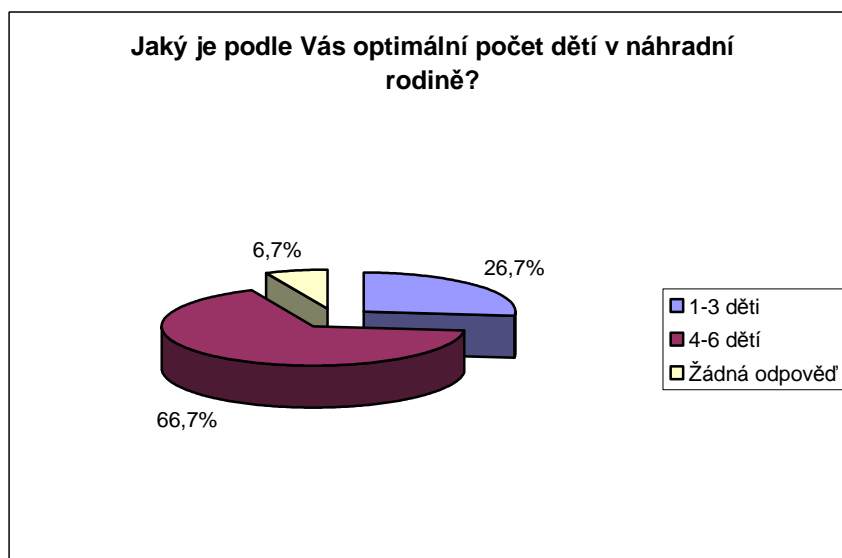
Graf č. 4

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 8 „*Jaký je podle Vás optimální počet dětí v náhradní rodině?*“ uvedlo 10 dotazovaných (66,7%) jako optimální počet dětí v rozmezí 4 – 6 a 4 dotazovaní (26,7%) udali rozpětí 1 – 3 děti. 1 respondent (6,7%) neuvedl žádnou odpověď. (Graf č. 5)

Graf č. 5

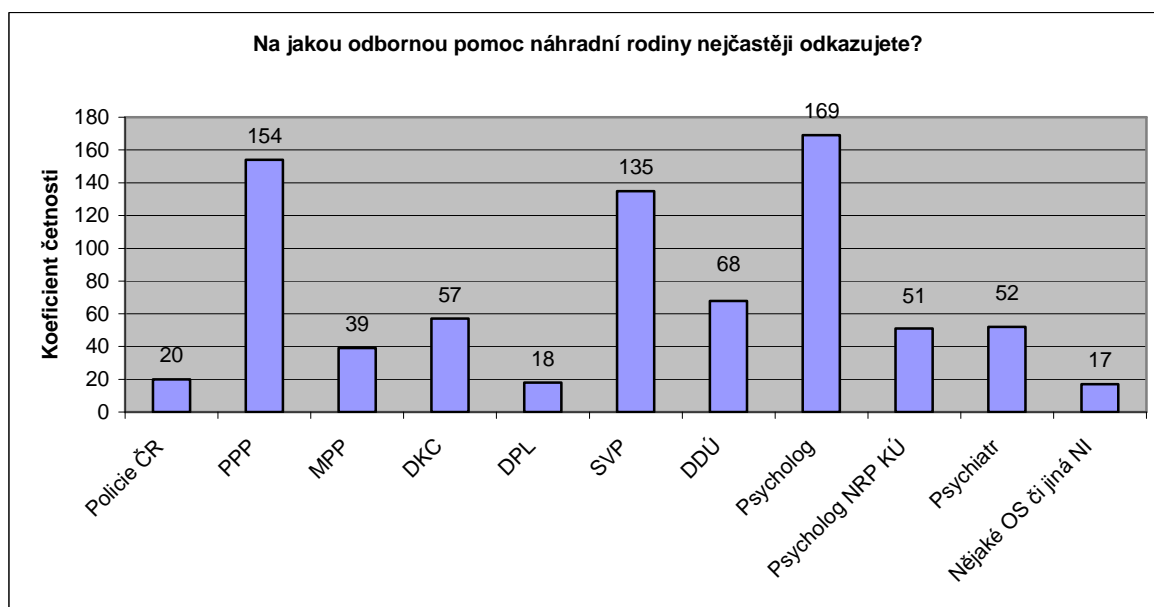

Zdroj: vlastní výzkum

V otázce č. 9 „*Na jakou odbornou pomoc náhradní rodiny nejčastěji odkazujete?*“ měli sociální pracovníci NRP hodící se odpověď zaškrtnout (i více možností) a pak očíslovat dle pořadí. K jednotlivým hodnotícím číslům byly přiřazeny koeficienty. Graf je zobrazen v absolutních číslech. V popisu grafu jsou uvedeny v závorce počty sociálních pracovníků v absolutních číslech, procentech a bodové zastoupení dané formy. Bylo zjištěno, že nejčastěji odkazují respondenti na pomoc psychologa (13 sociálních pracovníků, 92,9%, 169 bodů), dále na pomoc pedagogicko psychologické poradny (PPP) (12 sociálních pracovníků, 85,7%, 154 bodů), poté respondenti uváděli Středisko výchovné péče (SVP) (11 sociálních pracovníků, 78,6%, 135) dále následoval dětský diagnostický ústav (DDÚ) (7 sociálních pracovníků, 50,0%, 68 bodů), pak dětské krizové centrum (DKC) (6 sociálních pracovníků, 42,9%, 57 bodů), dále následovala

pomoc psychiatra (6 sociálních pracovníků, 42,9%, 52 bodů), poté manželská a předmanželská poradna (MPP) (3 sociální pracovníci, 21,4%, 39 bodů), následovala pomoc policie České republiky (3 sociální pracovníci, 21,4%, 20 bodů) a dětská psychiatrická léčebna (DPL) (3 sociální pracovníci, 21,4%, 18 bodů) a poslední jiné občanské sdružení nebo nestátní instituce (2 sociální pracovníci, 14,3%, 18 bodů). Oba sociální pracovníci, kteří označili tuto poslední odpověď, shodně uvádějí, že odkazují na pomoc dětského centra Arpida. Jeden respondent neodpověděl správným způsobem, a proto jeho odpovědi nebyly zahrnuty do výsledků. (Graf č. 6)

Graf č. 6

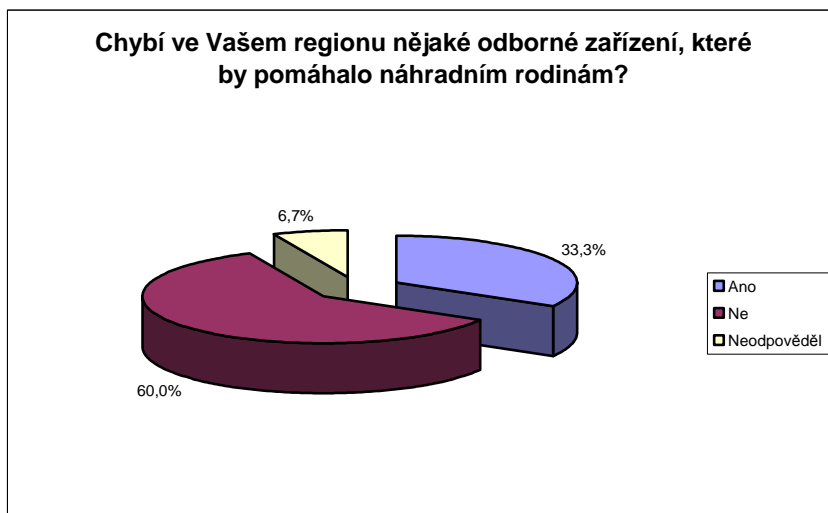

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 10. „Chybí ve Vašem regionu nějaké odborné zařízení, které by pomáhalo náhradním rodinám?“ uvedlo 9 dotazovaných (60,0%) odpověď ne, 5 respondentů (33,3%) odpovědělo ano a 1 respondent (6,7%) neuvedl žádnou odpověď. (Graf č. 7)

Graf č. 7

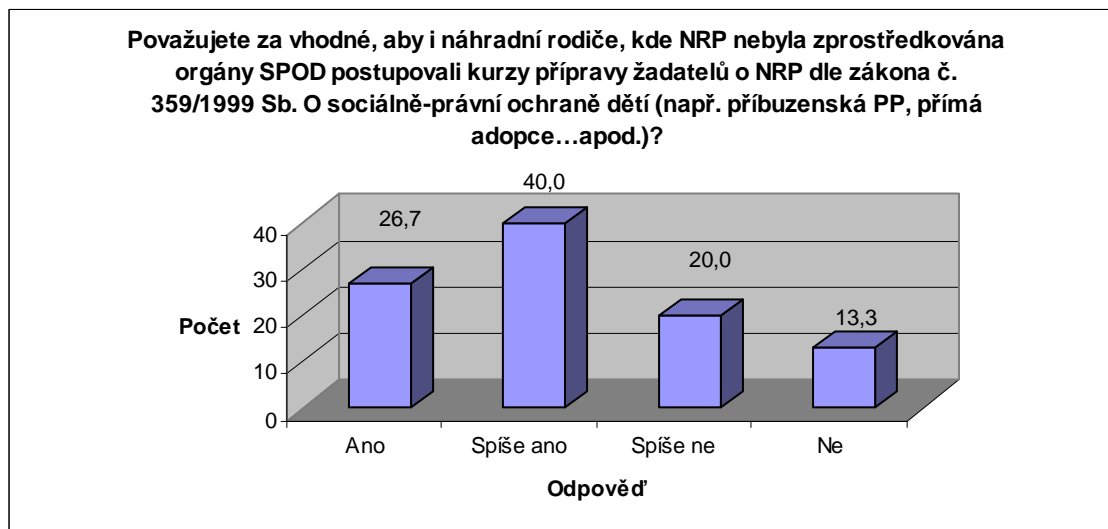

Zdroj: vlastní výzkum

Pokud sociální pracovníci v této otázce odpověděli kladně, měli uvést, jaké zařízení v jejich regionu chybí. Následovalo 5 odpovědí – jeden z respondentů uvedl, že v jeho regionu chybí dětský psychiatr, jeden respondent uvedl odborná zařízení pro pomoc NRP, dva respondenti uvedli středisko výchovné péče, a jeden respondent uvedl více připomínek, chybí mu odlehčovací služby pro pěstouny, psychologové a vzdělávací zařízení.

Na otázku č. 11 „Považujete za vhodné, aby i náhradní rodiče, kde NRP nebyla zprostředkována orgány SPOD postupovali kurzy přípravy žadatelů o NRP dle zákona č. 359/1999 Sb. O sociálně-právní ochraně dětí (např. příbuzenská PP, přímá adopce...apod.)?“ odpovědělo 6 respondentů (40,0%) spíše ano, 4 respondenti (26,7%) uvedli ano, 3 respondenti (20,0%) uvedli spíše ne a 2 respondenti (13,3%) uvedli ne. (Graf č. 8)

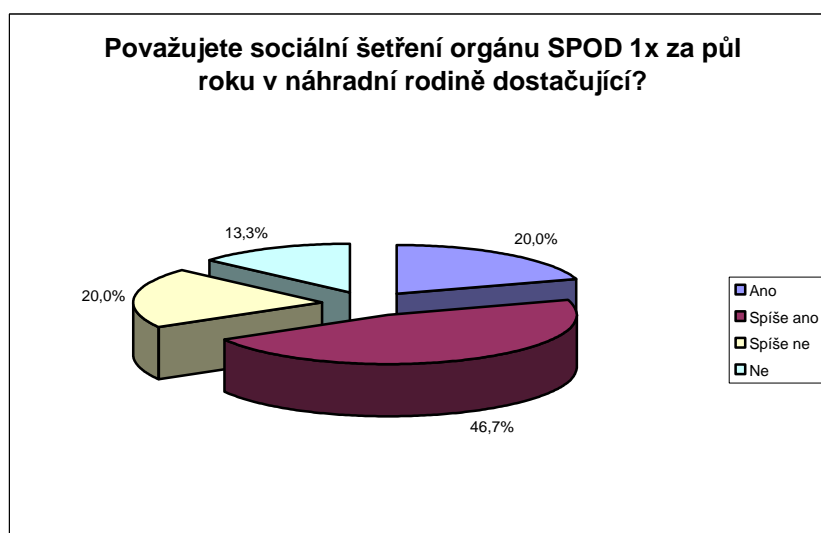
Graf č. 8

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 12 „Považujete sociální šetření orgánu SPOD 1x za půl roku v náhradní rodině dostačující?“ odpovědělo 7 respondentů (46,7%) spíše ano, 3 dotazovaní (20,0%) uvedlo spíše ne, 3 dotazovaní (20,0%) odpověděli ano a 2 respondenti (13,3%) uvedli ne. (Graf č. 9)

Graf č. 9

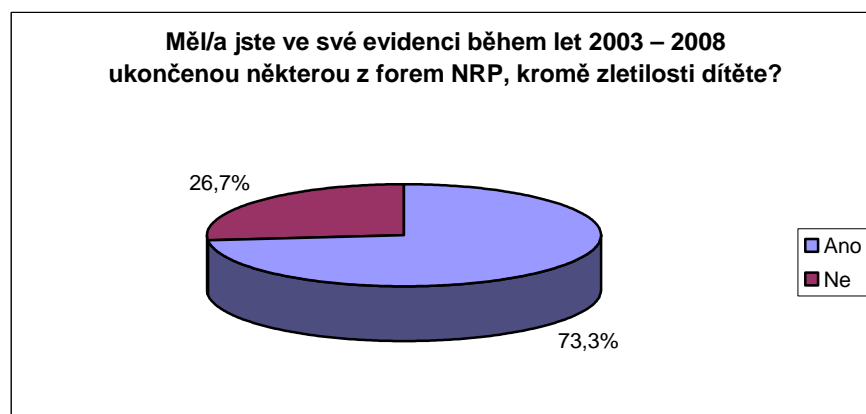

Zdroj: vlastní výzkum

Pokud sociální pracovníci v této otázce uvedli některou ze záporných odpovědí, měli v podotázce navrhnout, kolikrát za rok by mělo sociální šetření v náhradní rodině probíhat. Jeden respondent odpověděl, že by šetření bylo vhodné jednou za 2 měsíce, dva respondenti uvedly 4 návštěvy ročně a dva odpovídající uvedli, že šetření by mělo probíhat podle potřeby.

Na otázku č. 13 „Měl/a jste ve své evidenci během let 2003 – 2008 ukončenou některou z forem NRP, kromě zletilosti dítěte?“ měli odpovídat respondenti pouze orientačně, byla to otázka informativního typu pro potřeby druhé části výzkumu. 11 respondentů (73,7%) odpovědělo ano a 4 respondenti (26,7%) uvedli ne. (Graf č. 10)

Graf č. 10

Zdroj: vlastní výzkum

4.1 Děti vedené ve spisové dokumentaci OSPOD obecních úřadů obcí s rozšířenou působností Jihočeského kraje, jejichž náhradní rodinná péče byla zrušena v období 2003 – 2008

Pro větší přehlednost jsem údaje zjištěné ze spisové dokumentace rozdělila na 5 okruhů. První dva údaje se vždy týkali *formy NRP* (forma NRP, způsob zprostředkování), následujících 5 údajů se týkalo *ukončení NRP* (rok ukončení, délka trvání NRP, podnět k ukončení, důvod ukončení, vývoj po ukončení), dalších 6 bodů se vztahovalo

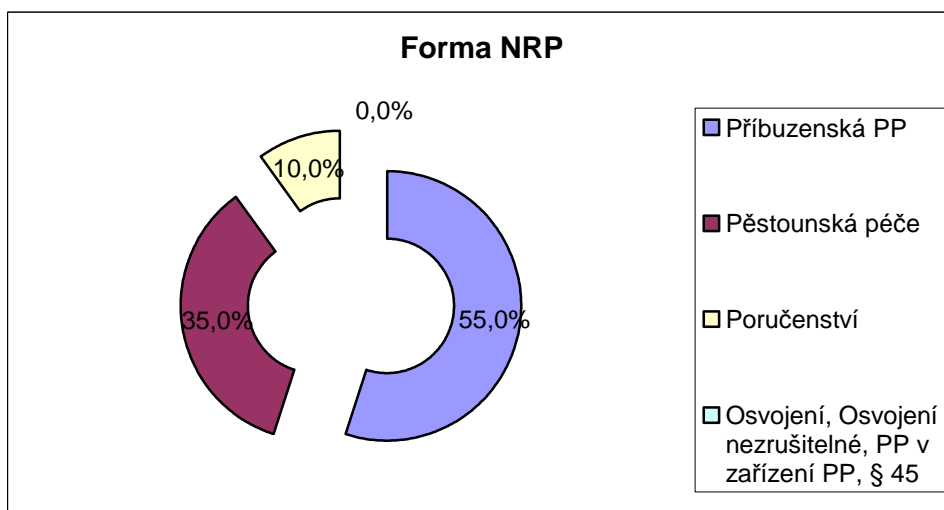
k údajům o dítěti (pohlaví, věk dítěte při přijetí, věk dítěte při ukončení, etnický původ, studium v době ukončení, zdravotní stav), další 4 body byly zaměřené na údaje o náhradní rodině (věk náhradních rodičů, vzdělání náhradních rodičů, stav náhradní rodiny, počet dětí v rodině) a poslední 3 body se týkaly odborné spolupráce (spolupráce s odborníkem, délka trvání spolupráce, jaký odborník). Stejným způsobem jsem nazvala následující podkapitoly výsledků.

4.1.1 Forma NRP

Forma NRP

V prvním údaji ze spisové dokumentace jsem zjišťovala formu náhradní rodinné péče u dětí. Z celkového počtu 20 dětí bylo 7 (35,0%) svěřeno do pěstounské péče, 11 dětí (55,0%) bylo svěřeno do pěstounské péče vykonávané osobami příbuznými dítěti (dále jen příbuzenská PP) a 2 děti (10,0%) byly svěřeny do poručenství. Žádné z dětí, u kterých byla později NRP zrušena, nebylo svěřeno do osvojení, do osvojení nezrušitelného, do pěstounské péče v zařízení PP ani do péče jiné osoby než osoby rodiče (§ 45 zákona o rodině). (Graf č. 11)

Graf č. 11

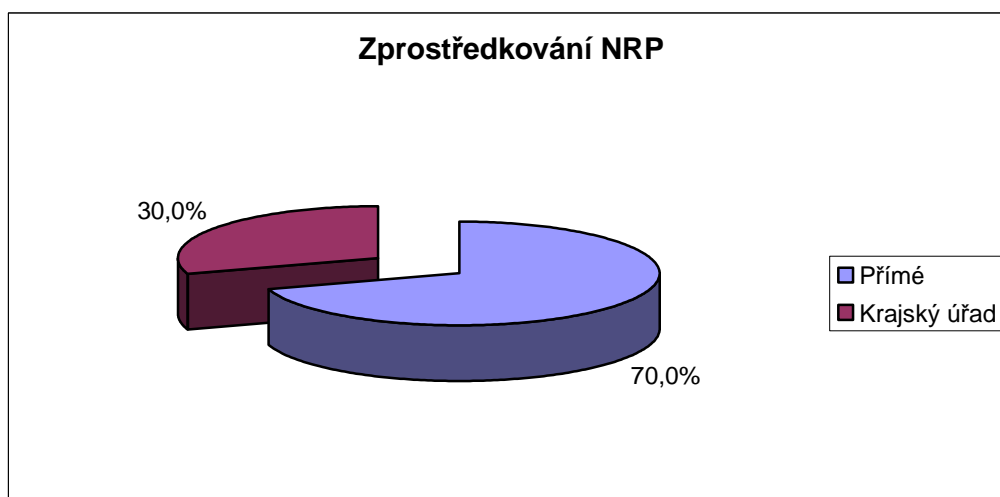

Zdroj: vlastní výzkum

Zprostředkování NRP

Následující údaj ze spisové dokumentace zjišťoval způsob zprostředkování náhradní rodinné péče. Z počtu 20 dětí byla NRP zprostředkovaná přímo u 14 z nich (70,0%) a u 6 (30,0%) byla NRP zprostředkovaná přes krajský úřad. (Graf č. 12) Z toho u 4 dětí, které nebyly zprostředkovány přes orgán SPOD se jednalo o pěstounskou péči, u 11 dětí to byla PP vykonávaná osobami dítěti příbuznými.

Graf č. 12

Zdroj: vlastní výzkum

4.1.2 Ukončení NRP

Rok ukončení

Údaje o ukončení NRP začínaly rokem ukončení NRP u dítěte. V roce 2003 bylo ukončeno u 1 dítěte (5,0%) poručenství. V roce 2004 byla u 3 dětí (15,0%) ukončena PP a u 1 dítěte (5,0%) byla ukončena pěstounská péče příbuzenská. V roce 2005 nebyla ukončena žádná z forem NRP. V roce 2006 a stejně tak v roce 2007 byla u 2 dětí (10,0%) ukončena PP a u 2 dětí (10,0%) byla ukončena příbuzenská PP. V roce 2008 byla u 6 dětí (30,0%) ukončena příbuzenská pěstounská péče a u 1 dítěte (5,0%) ukončeno poručenství. (Tabulka č. 10)

Tabulka č. 10 - Rok ukončení NRP

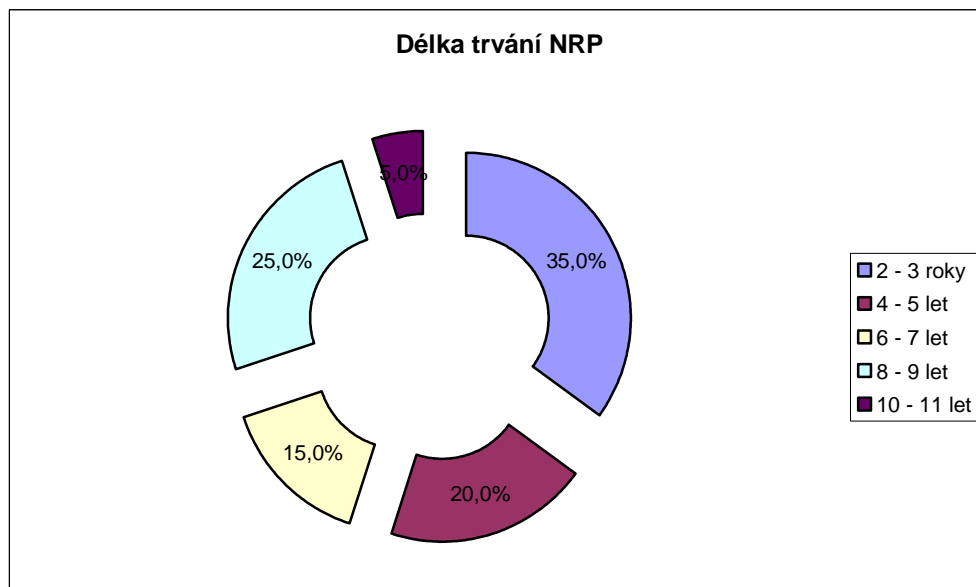
Rok ukončení	Forma NRP	Počet dětí v %	Počet dětí
2003	PP	0,0	0
	Příbuzenská PP	0,0	0
	Poručenství	5,0	1
2004	PP	15,0	3
	Příbuzenská PP	5,0	1
	Poručenství	0,0	0
2005	PP	0,0	0
	Příbuzenská PP	0,0	0
	Poručenství	0,0	0
2006	PP	10,0	2
	Příbuzenská PP	10,0	2
	Poručenství	0,0	0
2007	PP	10,0	2
	Příbuzenská PP	10,0	2
	Poručenství	0,0	0
2008	PP	0,0	0
	Příbuzenská PP	30,0	6
	Poručenství	5,0	1
Celkem	-	100	20

Zdroj: vlastní výzkum

Délka trvání

Následoval údaj, který se týkal délky trvání NRP. U 7 dětí (35,0%) trvala NRP 2 až 3 roky. U 4 dětí (20,0%) trvala NRP 4 až 5 let. U 3 dětí (15,0%) trvala NRP 6 až 7 let. U 5 dětí (25,0%) trvala NRP 8 – 9 let a u 1 dítěte (5,0%) trvala NRP 10 – 11 let. (Graf č. 13)

Graf č. 13

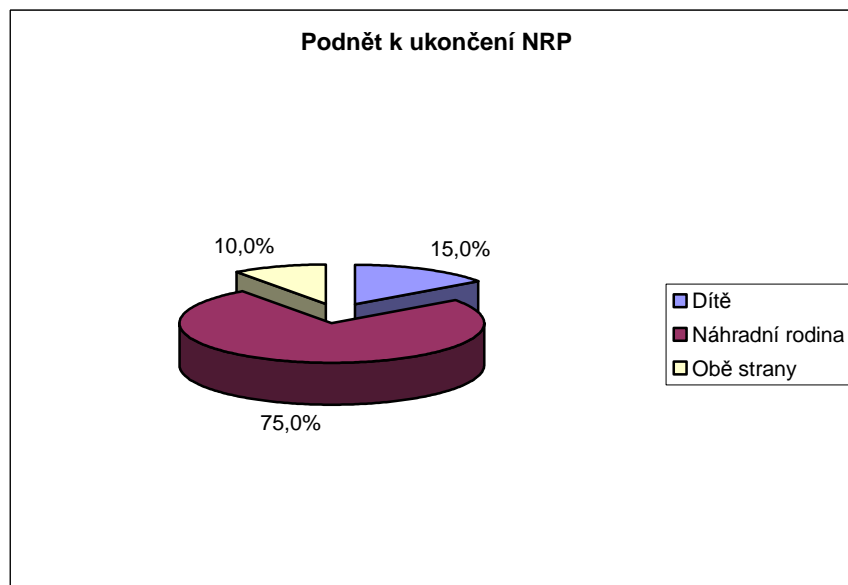

Zdroj: vlastní výzkum

Podnět k ukončení NRP

Dalším zjišťovaným údajem byl podnět k ukončení NRP. U 15 dětí (75,0%) byl podnět ze strany náhradní rodiny, u 3 dětí (15,0%) byl podnět ze strany dítěte a ve dvou případech (10,0%) byl podnět na obou stranách. (Graf č. 14)

Graf č. 14

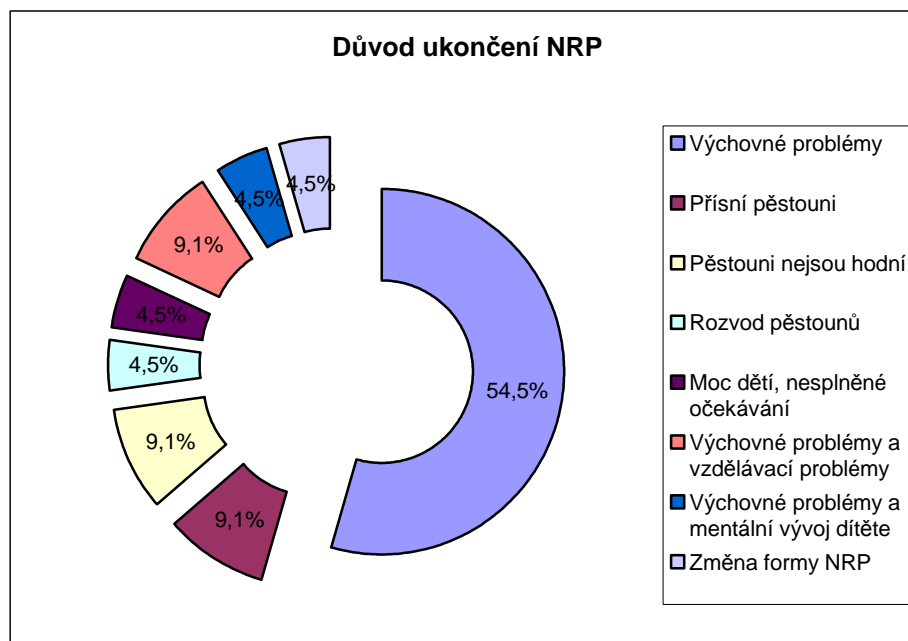
Zdroj: vlastní výzkum

Důvod ukončení NRP

Následující údaj se týkal důvodu ukončení NRP. Údaje vycházejí z celkového počtu 22 důvodů (100,0%), protože ve dvou případech došlo k ukončení NRP po oboustranné dohodě. Důvody k ukončení byly tedy jak na straně dětí, tak na straně náhradní rodiny. Ve 12 případech (54,5%) šlo o výchovné problémy. U 2 případů (9,1%) byl důvod přísnost pěstounů, u 2 případů (9,1%) bylo důvodem k ukončení to, že pěstouni nejsou hodní, u stejného počtu případů, byly důvodem výchovné problémy spolu se vzdělávacími problémy. V 1 případě (4,5%) byl jako důvod uveden rozvod pěstounů a převod společné péče obou pěstounů na péči jednoho pěstouna, v jednom případě (4,5%) byl uveden důvod, že pěstouni mají moc dětí, nemají na toto dítě čas a tak nebyla splněna očekávání dítěte a poslední byla změna formy NRP (z pěstounské péče cizí na osvojení nezrušitelné). (Graf č. 15)

Graf č. 15

Zdroj: vlastní výzkum

Vývoj po ukončení NRP

Dalším zjišťovaným údajem byl vývoj po ukončení NRP. 12 dětí (60,0%) odešlo do ústavní výchovy, 2 děti (10,0%) šly do dětského domova se školou. U 1 dítěte (5,0%) se změnila forma NRP z pěstounské péče cizí na osvojení 2. stupně. 1 dítě (5,0%) si vzala dcera pěstounů. 1 dítě (5,0%) odešlo do dětského domova a pak se vrátilo zpět do rodiny. 1 dítě (5,0%) se vrátilo zpět k biologické matce, stejně tak se jedno dítě (5,0%) vrátilo v biologickému otci a 1 dítě (5,0%) se ze společné péče pěstounů dostalo do péče pouze 1 pěstouna. (Tabulka č. 11)

Tabulka č. 11 - Vývoj po ukončení NRP

Vývoj po ukončení NRP	Počet dětí v %	Počet dětí
Výchovný ústav	60,0	12
Dětský domov se školou	10,0	2
Osvojení nezrušitelné	5,0	1
PP dcera pěstounů	5,0	1
DD, zpět do rodiny	5,0	1
Biologická matka	5,0	1
Biologický otec	5,0	1
K pěstounce	5,0	1
Celkem	100,0	20

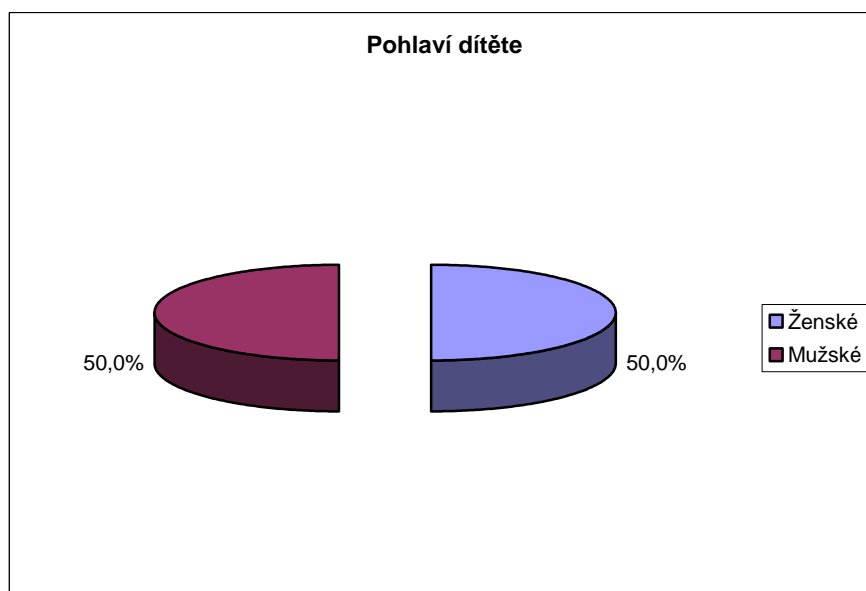
Zdroj: vlastní výzkum

4.1.3 Údaje o dítěti

Pohlaví dítěte

Údaje o dítěti začínaly pohlavím dítěte. 10 dětí (50,0%) bylo ženského pohlaví a 10 dětí (50,0%) bylo mužského pohlaví. (Graf č. 16)

Graf č. 16

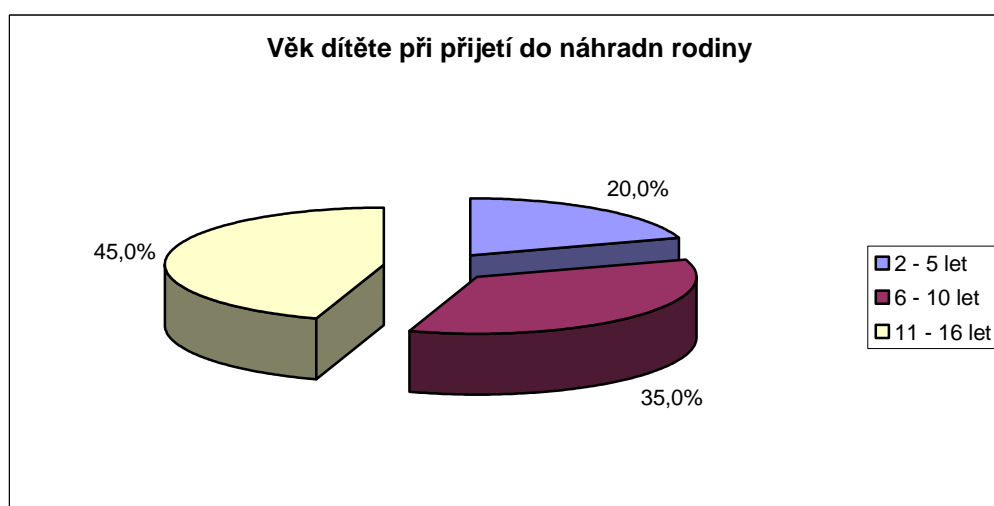

Zdroj: vlastní výzkum

Věk při přijetí dítěte do náhradní rodiny

Další údaj zjišťoval věk dítěte při přijetí do náhradní rodiny. 4 dětem (20,0%) bylo 2 – 5 let. Dalších 7 dětí (35,0%) bylo ve věku 6 až 10 let a 9 dětí (45,0%) bylo ve věku 11 až 16 let. (Graf č. 17)

Graf č. 17

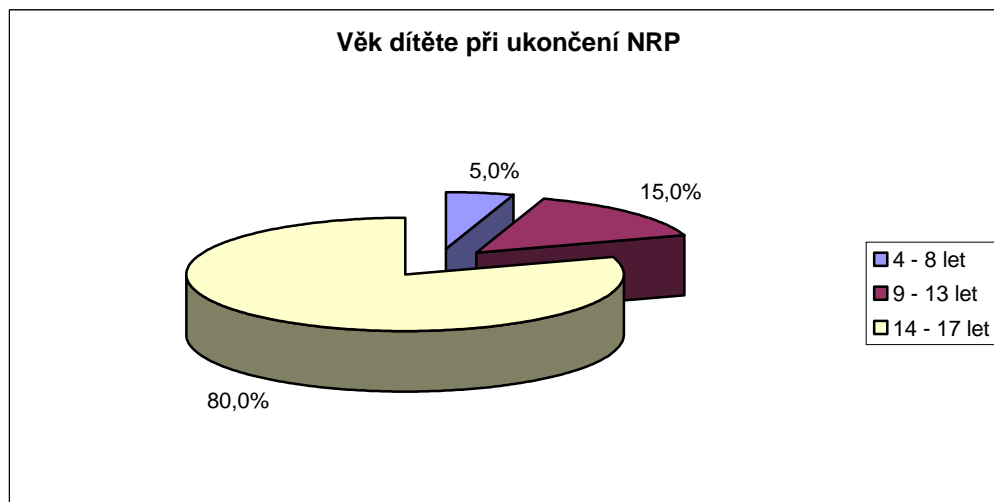

Zdroj: vlastní výzkum

Věk při ukončení NRP

Z údaje zjišťujícího věk dětí při ukončení NRP vyplývá, že 1 dítě (5,0%) bylo ve věku 4 roky. 3 děti (15,0%) byly ve věku 9 – 13 let a 16 dětí (80,0%) bylo ve věku 14 – 17 let. (Graf č. 18)

Graf č. 18

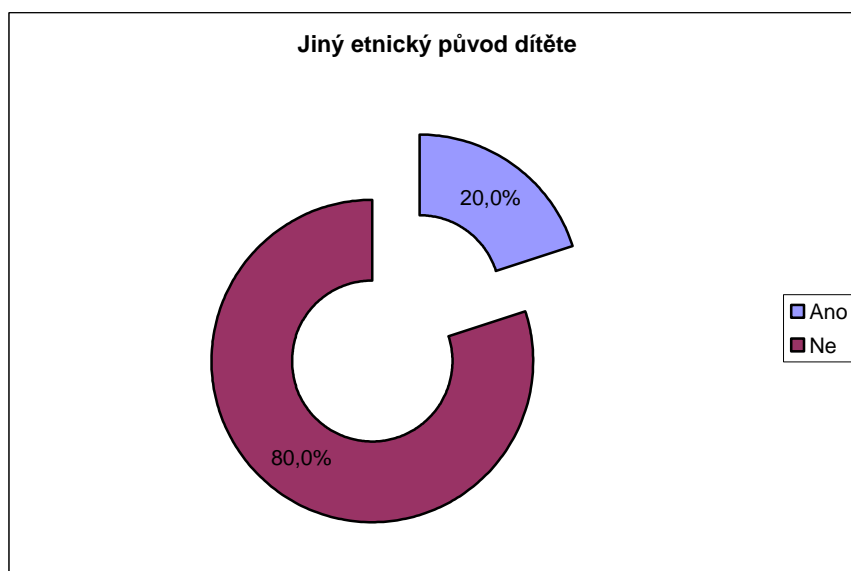

Zdroj: vlastní výzkum

Etnický původ dítěte

Další údaje se týkaly etnického původu dětí. 4 děti (20,0%) byly jiného etnika. Všechny tyto děti byly romského původu. 16 dětí (80,0%) nebylo jiného etnika . (Graf č. 19)

Graf č. 19

Zdroj: vlastní výzkum

Vzdělání dětí v době ukončení

Dalším zjišťovaným údajem bylo studium dětí v době ukončení NRP. 1 dítě (5,0%) bylo v mateřské škole, 7 dětí (35,0%) bylo na základní škole, 3 děti (15,0%) navštěvovaly střední školu s maturitou, 8 dětí (40,0%) chodilo v době ukončení na střední školu bez maturity a 1 dítě (5,0%) navštěvovalo základní školu speciální. (Tabulka č. 12)

Tabulka č. 12 - Vzdělání dětí v NRP

Škola		Počet dětí v %	Počet dětí
Mateřská škola		5,0	1
Základní škola		35,0	7
SŠ	S maturitou	15,0	3
	Bez maturity	40,0	8
Mateřská škola speciální		0,0	0
Základní škola speciální		5,0	1
Základní škola praktická		0,0	0
Praktická škola		0,0	0
Celkem		100,0	20

Zdroj: vlastní výzkum

Zdravotní stav dítěte

Poslední údaj zjišťovaný v tomto okruhu se týkal zdravotního stavu dětí. 17 dětí (85,0%) bylo zdravých, 1 dítě (5,0%) bylo lehce mentálně postižené, 1 dítě (5,0%) bylo smyslově postižené a 1 dítě (5,0%) mělo chronickou chorobu. (Tabulka č. 13)

Tabulka č. 13 - Zdravotní stav dětí

Zdravotní stav	Počet dětí v %	Počet dětí
Zdravé	85,0	17
Mentální postižení	5,0	1
Smyslové postižení	5,5	1
Tělesné postižení	0,0	0
Kombinované postižení	0,0	0
Chronická choroba	5,0	1
Celkem	100,0	20

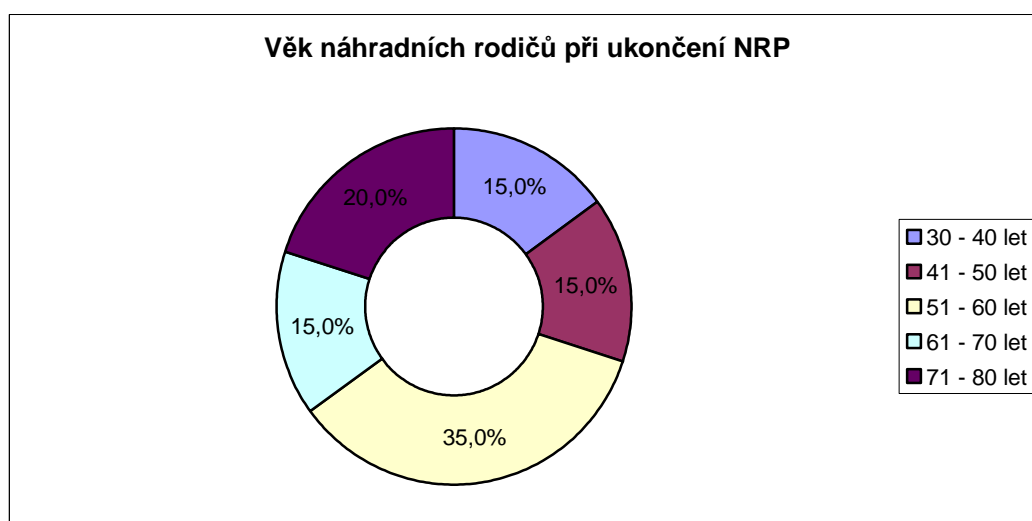
Zdroj: vlastní výzkum

4.1.4 Údaje o náhradní rodině

Věk náhradních rodičů při ukončení NRP

Údaje o náhradní rodině počínají věkem náhradních rodičů. Pro větší přehlednost jsem u společné péče manželů vytvořila jejich věkový průměr. 7 náhradních rodičů (35,0%) bylo ve věkovém rozpětí 51 – 60 let. 4 náhradní rodiče (20,0%) byli ve věkovém rozpětí 71 – 80 let. 3 rodiče (15,0%) byli ve věkovém rozpětí 30 - 40 let, 3 rodiče (15,0%) byli ve věkovém rozpětí 41 – 50 let a 3 rodiče (15,0%) byli ve věkovém rozpětí 61 – 70 let.

Graf č. 20

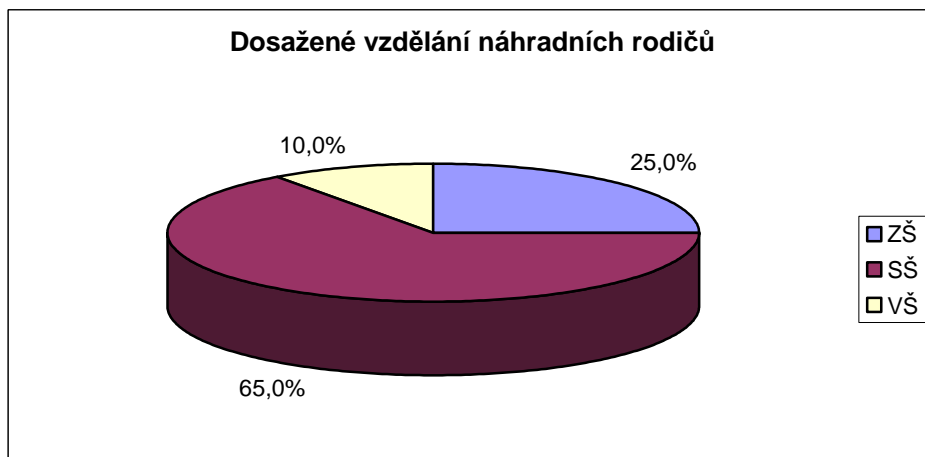

Zdroj: vlastní výzkum

Dosažené vzdělání náhradních rodičů

Následoval údaj o dosaženém vzdělání náhradních rodičů, pro větší přehlednost jsem u společné péče manželů zvolila vždy vyšší dosažené vzdělání. 13 náhradních rodičů (65,0%) dosáhlo středoškolského vzdělání. 5 náhradních rodičů (25,0%) získalo základní vzdělání a 2 náhradní rodiče (10,0%) získali vysokoškolské vzdělání. (Graf č. 21)

Graf č. 21

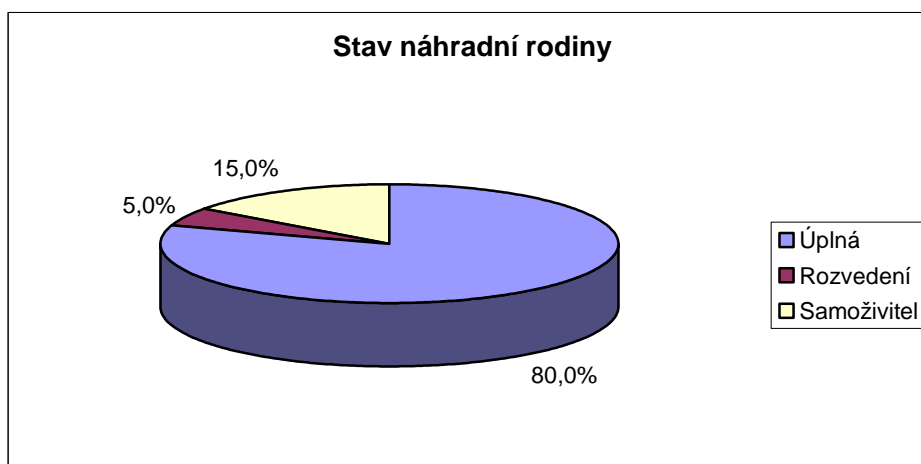

Zdroj: vlastní výzkum

Stav náhradní rodiny

Dalším údajem je stav náhradní rodiny. U 16 dětí (80,0%) byla náhradní rodina úplná. U 3 dětí (15,0%) byl náhradní rodič samoživitel a u 1 dítěte (5,0%) byl náhradní rodič rozvedený. (Graf č. 22)

Graf č. 22

Zdroj: vlastní výzkum

Počet dětí v náhradní rodině

Následoval údaj o počtu dětí v rodině. Ve 4 případech (20,0%) nebylo v náhradní rodině žádné dítě vlastní, ale pouze 1 přijaté. V 6 případech (30,0%) nebylo v náhradní rodině žádné dítě vlastní, ale 2 děti byly přijaté. Ve 2 případech (10,0%) nebylo v náhradní rodině

žádné dítě vlastní, ale byly tam 3 děti přijaté. V 1 případě (5,0%) nebylo v náhradní rodině žádné dítě vlastní a 11 dětí bylo přijatých. Ve 4 případech (20,0%) byly v náhradní rodině 2 děti vlastní a jedno přijaté, celkem tedy 3 děti. V jednom případě (5,0%) byly v rodině 2 děti vlastní a 2 děti přijaté (celkem 4), v jednom případě (5,0%) byly v rodině 3 děti vlastní a 3 děti přijaté (6 dětí) a v jednom případě (5,0%) byly v rodině 4 děti vlastní a 2 přijaté (6 dětí). (Tabulka č. 14)

Tabulka č. 14 - Počet dětí v rodině

Děti vlastní	Děti přijaté	Děti celkem	Počet případů v %	Počet případů
0	1	1	20,0	4
0	2	2	30,0	6
0	3	3	10,0	2
0	11	11	5,0	1
2	1	3	20,0	4
2	2	4	5,0	1
3	3	6	5,0	1
4	2	6	5,0	1
Celkem	25		100	20

Zdroj: vlastní výzkum

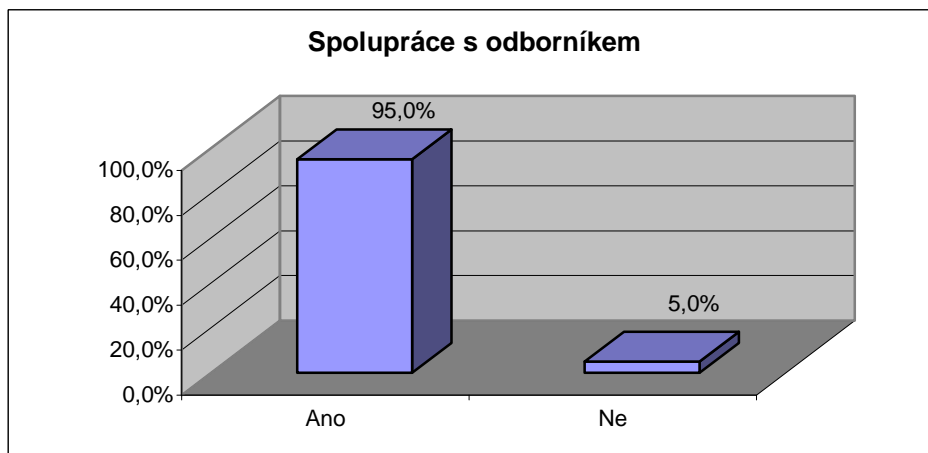
4.1.5 Odborná spolupráce

Spolupráce s odborníkem

Údaje o odborné spolupráci začínaly spoluprací s odborníkem. U 19 dětí (95,0%) spolupráce s odborníkem byla a u 1 dítěte (5,0%) spolupráce nebyla. (Graf č. 23)

Graf č. 23

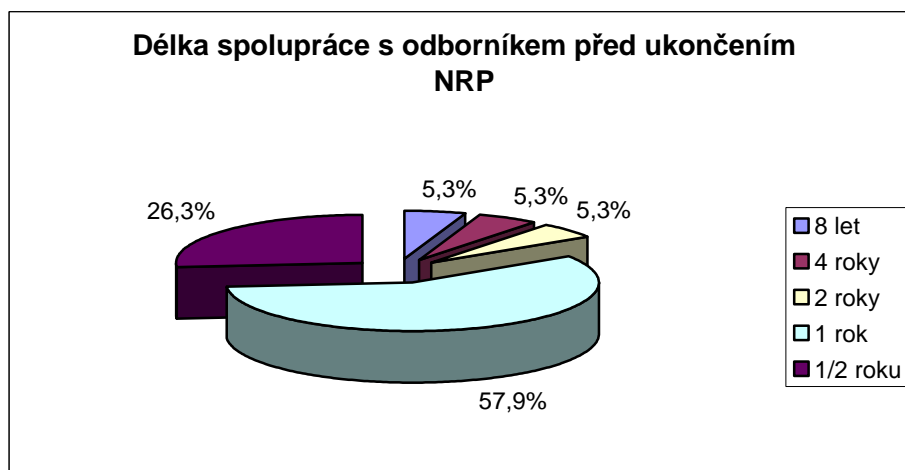

Zdroj: vlastní výzkum

Délka trvání spolupráce před ukončením NRP

Následoval údaj o délce trvání spolupráce. Z 19 dětí, trvala u 11 (57,9%) spolupráce s odborníkem 1 rok. U 5 dětí (26,3%) trvala spolupráce půl roku, u 1 dítěte (5,3%) trvala spolupráce 8 let, u 1 dítěte (5,3%) trvala spolupráce 8 let a u 1 dítěte (5,3%) trvala spolupráce 4 roky. (Graf č. 24)

Graf č. 24

Zdroj: vlastní výzkum

S kým probíhala spolupráce

Další údaj zjišťoval, s jakým odborníkem probíhala spolupráce. Z 19 dětí probíhala spolupráce u všech 19 (100,0%) se sociálním pracovníkem NRP. U 11 dětí (57,9%)

probíhala spolupráce s dětským psychologem. U 5 dětí (26,3%) probíhala spolupráce se střediskem výchovné péče (SVP), u 4 dětí (21,1%) probíhal kontakt s diagnostickým ústavem (DÚ), u 3 dětí (15,8%) probíhal kontakt s psychiatrem, u 2 dětí (10,5%) probíhal kontakt s dětským lékařem. U 1 dítěte (5,3%) probíhal kontakt s pedagogicko - psychologickou poradnou (PPP) a u 1 dítěte (5,3%) probíhal kontakt s policií. (Tabulka č. 15)

Tabulka č. 15 - Spolupráce s odborníkem

S kým probíhala spolupráce	Počet případů v %	Počet případů
Sociální pracovník NRP	100,0	19
Dětský psycholog	57,9	11
SVP	26,3	5
DÚ	21,1	4
Psychiatr	15,8	3
Dětský lékař	10,5	2
PPP	5,3	1
Policie	5,3	1

Zdroj: vlastní výzkum

5. Diskuse

Ve výzkumné části jsem se zaměřila na problematiku spojenou s ukončením náhradní rodinné péče před 18. rokem věku dítěte. Byly stanoveny dva výzkumné soubory. První soubor byl tvořen sociálními pracovníky NRP OSPOD obecních úřadů obce s rozšířenou působností Jihočeského kraje (dále jen sociální pracovníci). Druhý soubor byl tvořen dětmi, vedenými v evidenci oddělení sociálně - právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností Jihočeského kraje, u kterých byla zrušena náhradní rodinná péče v období 2003 – 2008.

Úvodní otázky dotazníku pro sociální pracovníky zjišťovaly, ze kterého městského úřadu jsou sociální pracovníci a délku jejich praxe. Na dotazník odpovídali sociální pracovníci. Odpovědělo 15 pracovníků, 2 pracoviště neodpověděla, návratnost byla 88,2% z výběrového souboru.

3 sociální pracovníci (20,0%) mají praxi v rozmezí 0 až 5 let, 9 sociálních pracovníků (60,0%) má praxi v rozmezí 6 – 10 let, 2 sociální pracovníci (13,3%) mají praxi v rozmezí 11 – 20 let a 1 sociální pracovník (6,7%) má praxi 21 a víc let. 12 sociálních pracovníků (80,0%) pracuje v NRP více jak 6 let, z toho je možné usoudit, že sociální pracovníci mají široké znalosti a zkušenosti v celé oblasti náhradní rodinné péče.

Třetí otázka zjišťovala s jakými formami NRP nejčastěji konzultují sociální pracovníci problémy. Nejvíce sociálních pracovníků, tj. 10 (90,9%), uvedlo formu pěstounské péče, stejný počet pracovníků uvedl příbuzenskou pěstounskou péči, ale v častosti řešení je tato péče na druhém místě, poté poručenství, které uvedlo 9 sociálních pracovníků (81,8%). Ostatní formy už nebyly zaznamenány v takové míře. Je to dáno jistě i tím, že do pěstounské péče se dostávají děti s nejrůznějšími zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, sourozenecké skupiny nebo děti jiného etnika (38). Jedním z důvodů proč sociální pracovníci nejméně uváděli formu osvojení může být i skutečnost, že v zákoně o rodině ani v jiném zákoně není stanovena povinnost sociálního pracovníka NRP navštěvovat dále rodinu po nabytí právní moci rozhodnutí soudu o osvojení.

V otázce zda sociální pracovníci řeší s náhradní rodinou nějaké problémy a jakého jsou tyto problémy typu odpovědělo všech 15 sociálních pracovníků (100,0%), že nejvíce řeší *poruchy chování dětí*, následovaly problémy ve škole, které uvedlo 14 sociálních pracovníků (93,3%), pak *vzdělávání dětí* a *vztahy v náhradní rodině* uvedlo 8 sociálních pracovníků (53,3%). Z výzkumu prováděném v evidenci dětí pak vyplývá, že nejčastějším důvodem ukončení NRP jsou výchovné problémy u 12 dětí (54,5%). Poruchy chování souvisí do jisté míry s otázkou genetiky a identity dítěte. Jak uvádí prof. Matějček ve své knize, má každá vlastnost – tělesná i duševní svůj genetický základ. Tyto dědičné dispozice jsou do jisté míry ovlivnitelné prostředím, ve kterém člověk vyrůstá nebo žije (31). Jak uvádí Jiří Kovařík, problémy ve škole a se vzděláváním dětí je potřeba rozeznat co nejdříve, aby bylo možné je napravit (21).

Na otázku zda se na sociální pracovníky obracejí i rodiny s osvojenými dětmi odpověděli 4 dotazovaní (26,7%) kladně. 3 z respondentů uvedli výchovné problémy dětí a jeden respondent pak uvedl, že rodiny chtějí kontakt na jiného odborníka – psychologa. Do osvojení se většinou umisťují děti, u kterých se předpokládá spíše bezproblémový zdravotní a psychomotorický vývoj a které je možno předat k adopci v raném věku (38).

V souvislosti s problémy v náhradní rodině mě zajímalo, zda si sociální pracovníci myslí, že tyto problémy mohou souviset s počtem dětí v rodině. V grafu č. 4 můžeme vidět, že 3 respondenti (20,0%) odpověděli ano a 5 respondentů (33,3%) uvedlo spíše ano. Na tuto otázku dále navazovala otázka č. 8, jaký je podle sociálních pracovníků optimální počet dětí v náhradní rodině. 10 dotazovaných (66,7%) uvedlo jako optimální počet dětí v rozmezí 4 – 6. V zákoně o sociálně – právní ochraně dětí, se v § 44 o zařízení pro výkon PP uvádí, že by počet dětí neměl přesahovat číslo 6, i když se tam mohou dělat výjimky např. jsou-li do této péče svěřeni sourozenci (57). Jinak není počet dětí v zákoně přesně stanovený, ale sami pěstouni si zvolili počet 6 - 8 dětí viz. výzkum Ireny Sobotkové (45). Je nutno posuzovat každé svěřené dítě do náhradní rodiny individuálně, ale počty dětí udané sociálními pracovníky ukazují, že se odborná veřejnost a i sami pěstouni (viz. výzkum Sobotkové) přiklání spíše k menšímu počtu

dětí než k zakládání velkých pěstounských rodin např. s více než 10 dětmi, jak tomu bylo v minulosti (45).

V otázce č. 9 jsem se zaměřila na odbornou pomoc doporučovanou náhradním rodinám. Z uvedených možností nejčastěji odkazuje 13 sociálních pracovníků (92,9%) na pomoc psychologa, dále 12 sociálních pracovníků (85,7%) odkazuje na pomoc pedagogicko psychologické poradny a 11 sociálních pracovníků (78,6%) uvádělo Středisko výchovné péče. Z toho vyplývá, že péče psychologa je prvořadým doporučením, hlavně z důvodu, že psycholog může komplexně vyšetřit dítě a odhalit tak podstatu problému.

K posouzení hypotézy číslo 1 bylo použito otázky č. 10. První hypotéza zněla: *Většině sociálních pracovníkům NRP obecních úřadů obce s rozšířenou působností Jihočeského kraje chybí odborné zařízení, které by pomáhalo náhradním rodinám.* 9 dotazovaných, což představuje 60,0% odpovědělo ne. Z předchozího textu tedy vyplývá, že hypotéza **potvrzena nebyla**. Je dobře, že sociální pracovníci nemají pocit, že není kde hledat pro náhradní rodiny odbornou pomoc. Zajímavé by ale bylo, kdyby na tuto otázku měly odpovídat sami pěstounské rodiny. Je důležité, aby rodina byla ochotná spolupracovat s odborníkem. Ale někdy bohužel i tato spolupráce nestačí, viz. graf č. 23 o spolupráci náhradní rodiny před tím, než byla NRP ukončena. Jak je z toho to grafu patrné, u 19 dětí (95,0%) spolupráce s odborníkem probíhala a pouze u 1 dítěte (5,0%) spolupráce nebyla.

V další otázce jsem zjišťovala, zda sociální pracovníci považují sociální šetření orgánu SPOD 1x za půl roku v náhradní rodině dostačující. Z grafu č. 9 vyplývá, že 3 dotazovaní (20,0%) považují šetření 1x za půl roku za spíše nedostačující a 2 respondenti (13,3%) za zcela nedostačující. V rámci podotázky, navrhovalo 5 sociálních pracovníků, kteří uvedli některou ze záporných odpovědí jak často by mělo šetření v náhradní rodině probíhat. Jeden respondent odpověděl, že by šetření bylo vhodné jednou za 2 měsíce, dva respondenti uvedli 4 návštěvy ročně a dva odpovídající uvedli, že šetření by mělo probíhat podle potřeby. Jak vyplývá z §19 zákona o sociálně – právní ochraně dětí, jsou sociální pracovníci NRP OSPOD obecních úřadů obce s rozšířenou působností povinni navštěvovat náhradní rodinu jednou za 3 měsíce v období prvních 6

měsíců, a poté v souladu se zájmy dítěte, nejméně však jednou za 6 měsíců. (zákon OSPOD). Toto se netýká osvojení, kde právní mocí rozhodnutí soudu návštěva sociálního pracovníka končí, pokud osvojitelé sami o kontakt se sociálním pracovníkem nestojí. Zákon stanovuje maximální interval, v praxi ale může sociální pracovník docházet do rodiny dle potřeby, tedy i častěji než jednou za půl roku. Zde velmi záleží i na konkrétní spolupráci a důvěře, která se mezi náhradním rodičem a sociálním pracovníkem vytvoří.

Zajímavé výstupy přinesla data zjišťovaná z evidence dětí. Údaje byly pro větší přehlednost při zpracování výsledků rozděleny na 5 okruhů. První dva údaje se vždy týkaly *formy NRP*, následujících 5 údajů se týkalo *ukončení NRP*, dalších 6 bodů se vztahovalo k *údajům o dítěti*, následují 4 body byly zaměřené na *údaje o náhradní rodině* a poslední 3 se týkaly *odborné spolupráce*. Celkem byl získán přístup do spisové dokumentace u 20 dětí z 8 městských úřadů, u kterých byla NRP zrušena během let 2003 – 2008. Jedná se tedy o údaje za 6 let. Jelikož moje práce neporovnává počty dětí, které byly za jednotlivé roky do náhradní rodiny svěřené s počty dětí, u kterých byla NRP ukončena, nedá se jednoznačně říci, že NRP v Jihočeském kraji *je úspěšná* či *je neúspěšná*.

Z údajů o formě NRP u dětí, která byla později ukončena vyplývá, že se nejvíce ukončení týkalo příbuzenské pěstounské péče, u 11 dětí (55,0%), pak následovala pěstounská péče, ukončena u 7 dětí (35,0%) a dále poručenství, které bylo ukončeno u 2 dětí (10,0%). Z těchto forem byla NRP u 14 dětí (70,0%) zprostředkovaná přímo a u 6 dětí (30,0%) byla NRP zprostředkovaná krajským úřadem. Ze 14 dětí, u kterých bylo zprostředkování do NRP přímo, bylo 11 dětí (55,0%) svěřeno do příbuzenské PP, u které jiné svěření než přímo rozhodnutím soudu podle zákona o sociálně – právní ochrany dětí není možné.

V údajích o ukončení NRP je zajímavá délka trvání NRP. U většiny dětí, tj. 7 (35,0%), trvala NRP 2 – 3 roky. Jedná se o poměrně krátkou dobu, ale dostačující k tomu, aby se členové náhradní rodiny dokázali blíže poznat a odhalit chyby a nedostatky. Nejdelší NRP byla 10 let u 1 dítěte (5,0%) a nejkratší doba trvání NRP byla 2 roky, také u jednoho dítěte (5,0%).

K posouzení hypotézy číslo 2 byl použit údaj o tom, kdo dal podnět k ukončení NRP a dále o důvodu ukončení NRP. Druhá hypotéza zněla: *Důvody k ukončení náhradní rodinné péče před 18. rokem věku dítěte jsou nejčastěji na straně dětí svěřených do NRP.* U 15 dětí (75,0%) byl dán podnět pro ukončení náhradní rodinou. Nejčastějším důvodem ukončení byly výchovné problémy - ve 12 případech (54,5%). Pod tyto problémy se skryje řada jiných problémů, jako záškoláctví, agresivita, toulání, drobné krádeže, špatné chování, ty však často nebyly v evidenci blíže specifikované. Jak je patrné z tabulky č. 12, tak u 14 dětí byla nařízena ústavní výchova, z toho 12 dětí (60,0%) šlo do výchovného ústavu a dvě děti (10,0%) šly do dětského domova se školou. Důvody k ukončení byly tedy na straně dětí. Lze tedy vyvodit, že hypotéza **byla potvrzena.**

Následující údaje o dítěti zjišťovaly pohlaví, které bylo zastoupeno počtem dívek a chlapců rovnoměrně, tedy 10 chlapců (50,0%) a 10 dívek (50,0%). Nejsou tedy výrazné rozdíly pro případné přiklonění k jednomu pohlaví jakožto příčině ukončení NRP. Dále byl zjišťován věk dítěte při přijetí do náhradní rodiny. Nejvíce dětí, tj. 9 (45,0%), bylo ve věku 11 – 16 let. Nejmladší dítě bylo přijato ve 2 letech a nejstarší dítě bylo přijato v 11 letech. Při ukončení byly nejmladšímu dítěti 4 roky a nejstaršímu dítěti bylo 17 let. Nejvíce dětí, 16 (80,0%), bylo v době ukončení ve věku 14 – 17 let. Jedná se o období dospívání. Jak uvádí Kovařík tomto období ještě chybí rozvaha, trpělivost, životní zkušenost a moudrost. Nesoulad mezi myšlením a slovy a skutečností je pocíťován s obzvláštní citlivostí a naléhavostí. A právě proto v tomto období dochází k novému hledání a přetváření našich vztahů k našim nejbližším lidem, zejména rodičům (21). Pouze 4 děti (20,%) byly jiného etnického původu, jednalo se o romské děti. Tedy závislost jiného etnického původu dětí na ukončení NRP není z výsledků patrná. Středisko NRP v Praze nabízí rodinám s romskými a poloromskými dětmi komplexní projekt Naše romské dítě. Ten nabízí různé vzdělávací semináře a celodenní sobotní setkání (5).

Jak je patrné z tabulky č.12, nejvíce dětí, tj. 8 (40,0%), navštěvovalo v době ukončení střední odborné učiliště, 7 dětí (35,0%) navštěvovalo základní školu. 17 dětí (85,0%) bylo zdravých.

Z údajů o náhradní rodině vyplývá, že největší zastoupení, tedy 7 náhradních rodičů (35,0%) z 20, bylo ve věku 51 – 60 let. 13 z nich pak dosáhlo středoškolského vzdělání a pouze 2 náhradní rodiče (10,0%) dosáhli vysokoškolského vzdělání. U dalšího údaje vyplývá stav náhradní rodiny, kdy 16 dětí (80,0%) bylo z rodiny úplné. Z údajů o počtu dětí v náhradní rodině je patrné, že nejvíce dětí bylo 11. Tato situace byla v jednom případě a šlo o přijaté děti. Nejméně bylo 1 dítě v náhradní rodině.

Odborná spolupráce byla zmíněna již výše v souvislosti s názory sociálních pracovníků, u 19 dětí (95,0%) spolupráce probíhala, z toho u 11 dětí (57,9%) spolupráce probíhala 1 rok. Nejvíce, u 19 dětí (100,0%), spolupráce probíhala se sociálním pracovníkem NRP dále následoval dětský psycholog (57,9%).

6. Závěr

Cílem práce bylo zjistit názory sociálních pracovníků náhradní rodinné péče oddělení sociálně - právní ochrany dětí (OSPOD) obecních úřadů obce s rozšířenou působností Jihočeského kraje na problémy při výchově dítěte v NRP z pohledu sociálního pracovníka.

Druhým cílem bylo zmapovat životní situaci dětí evidovaných OSPOD Jihočeského kraje, u kterých byla v průběhu let 2003 - 2008 ukončena NRP před 18. rokem věku. Oba cíle byly splněny.

Stanovená hypotéza č. 1 (*Většině sociálních pracovníků NRP obecních úřadů obce s rozšířenou působností Jihočeského kraje chybí odborné zařízení, které by pomáhalo náhradním rodinám.*) nebyla potvrzena.

Stanovená hypotéza č. 2 (*Důvody k ukončení náhradní rodinné péče před 18. rokem věku dítěte jsou nejčastěji na straně dětí svěřených do NRP.*) potvrzena byla.

Podle zákona o rodině může soud zrušit náhradní rodinnou péči (kromě osvojení nezrušitelného) pouze ze závažných důvodů, a to na návrh náhradních rodičů nebo dětí v NRP (56). Problematika ukončování NRP před 18. rokem věku dítěte je velmi komplikovaná jak pro rodiče dítěte, tak pro samotné dítě. To se musí vyrovnávat nejprve se ztrátou biologické rodiny a následně i se ztrátou rodiny náhradní. Pro náhradní rodiče je složité vyrovnat se s tím, že jejich snaha pomoci dítěti byla neúspěšná, ale také s tím, jak bude brát jejich okolí to, že dítě vrátili. Ukončení náhradní rodinné péče nemusí být vždy považováno za špatnou zprávu, mohou nastat případy, kdy si ukončení přejí obě strany, tedy děti i náhradní rodiče. Také tehdy, vrací-li se dítě z pěstounské péče zpět do své biologické rodiny, lze brát ukončení spíše jako úspěch a splnění cíle pěstounské péče.

Jak je patrné z výsledků, většině sociálních pracovníků nechybí v jejich regionu nějaké odborné zařízení, které by pomáhalo náhradním rodinám. Je však otázkou, zda i pěstounské rodiny mají stejný názor a pokud ano, zda jsou ochotni spolupracovat s odborníky, kteří jsou v jejich regionu dostupní. I přes to, že sociální pracovníci

doporučují vždy minimálně dva dostupné odborníky a u dětí z evidence u většiny odborná spolupráce trvala minimálně 1 rok, občas dopadne NRP neúspěchem.

V Jihočeském kraji je málo psychologů, kteří mají v pracovní náplni pouze jen oblast NRP, ti jsou pouze na krajských úřadech a NRP rodiny mimo České Budějovice k nim mají daleko. Přesto je z výsledků patrné, že odborná pomoc psychologa patří k nejčastějším doporučením sociálních pracovníků náhradním rodinám, které žádají o pomoc.

Jak je patrné z výsledků, nejčastějším důvodem ukončení NRP před 18. rokem věku dítěte jsou výchovné problémy. Také sociální pracovníci pokud řeší s náhradní rodinou nějaké problémy jedná se nejvíce o výchovné problémy. Pod nimi se skrývá celá řada problémů od záškoláctví, neposlušnost, agresivitu, apod. až po krádeže a jinou trestnou činnost. U většiny dětí, u kterých byla NRP ukončena, následovala ústavní výchova – výchovný ústav.

Podle mého názoru by doporučením pro předcházení ukončení NRP před 18. rokem věku dítěte mělo být, že při vytvoření náhradní rodiny, by se jí ze strany odborníků mělo věnovat více pozornosti. Jedná se hlavně o ty rodiny, které přijímají děti starší. V návrhu novely občanského zákoníku je u osvojení uvedeno, že soud i po právní moci rozhodnutí, může navrhnout dohled nad rodinou (51).

Jedno z řešení této problematiky může být i podstupování kurzů přípravy všemi náhradními rodinami, tedy i rodinami, kde nebylo zprostředkována NRP orgánem SPOD. Odborná příprava na přijetí dítěte umožňuje budoucím pěstounům hlouběji se zamyslet nad některými aspekty výchovy přijatého dítě v době, kdy pro ně tato záležitost ještě nemá výraznější emocionální zabarvení, tedy v době, kdy se ještě rozhodují o tom, jaké dítě by mohli či chtěli přijmout.

Ukončení NRP před 18. rokem věku dítěte, je velmi citlivá a rozsáhlá problematika, na kterou by bylo dobré navázat práci, která bude zjišťovat danou problematiku za celou republiku, či která by se zaměřila počty dětí ve výchovném ústavu nebo dětském domově, u kterých došlo z nějakého důvodu k ukončení NRP.

7. Seznam použitých zdrojů

1. ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Vlčková Petra. 1. vydání. Praha: Portál, 2001. 119 s. ISBN 80-7178-578-4.
2. BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle CSN ISO 690 a CSN ISO 690-2 (01 0197): Část 1 – Citace: metodika a obecná pravidla*. Verze 3.3. [online]. Dostupné z: <<http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>>.
3. BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle CSN ISO 690 a CSN ISO 690-2 (01 0197) Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů*. Verze 3.1. [online]. 1999 – 2004 Dostupné z: <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>>.
4. BROWNE, K. *Způsoby náhradní péče o menší děti a jejich důsledky*. [online]. 1999 – 2004 [cit. 2009-03-12]. Dostupné z: <http://www.pestounskapece.cz/aktuality/sbornik_DmUVaR.pdf>.
5. BUBLEOVÁ, V. et. al. *Průvodce náhradní rodinnou péčí: Projekt náhradní rodinné péče*. 15 s. ISBN neuvedeno.
6. BUBLEOVÁ, V. *Systém náhradní rodinné péče*. [online]. 2000 [cit. 2009-04-20]. Dostupné z: <www.rodina.cz/clanek546.htm>.
7. BURIÁNEK, J. *Sociologie*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 2001. 127 s. ISBN 80-7168-754-5.
8. COLOROSOVÁ, B. *Krizové situace v rodině*. Mayerová Hana. 1. vydání. Praha: Ikar, 2008. 240 s. ISBN 978-80-249-1027-7.
9. DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999. 279 s. ISBN 80-7169-254-9.
10. DYTRICHOVÁ, B. *Náhradní rodinná péče a sdělování pravdy o osvojení*. Diplomová práce. ZSF JU, 2007. 54 s.
11. Evropská úmluva o osvojení dětí, č. 132/2000 Sb. v platném znění.
12. FRANTÍKOVÁ, J. *Dospívající dítě v náhradní rodině*. [online]. 2009 [cit. 2009-04-21]. Dostupné z: <<http://www.vzd.cz/category/tema/nahradni-rodinna-pece>>.

13. GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. vydání. Praha: Grada, 2008. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.
14. GIDDENS, A. *Sociologie*. Jařab Jan. 1. vyd. Praha: Agro, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
15. HARTL, P., HARTLOVÁ H. *Psychologický slovník*. 1. vydání. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
16. HERBERT, M., WOOKEY, J. *Managing Children's Disruptive Behaviour: A Guide for Practitioners Working with Parents and Foster Parents*. 1. vyd. Chichester: John Wiley & Sons, 2004. 187 s. ISBN 0-470-84945-2.
17. HOFROVÁ, V., ROTREKLOVÁ, E. Inovativní prvky v odborné přípravě na přijetí dítěte do pěstounské péče a odborné služby pro pěstouny a rodiče. In *Sborník ze VIII. celostátního semináře Aktuální otázky náhradní rodinné péče, Brno, říjen. 2008*. Brno: TRIADA – poradenské centrum o. s., 2004. s. 27-35. ISBN 978-80-254-3353-9.
18. HORTOVÁ, M. *Cesty k pravému rodičovství*. [online]. [cit. 2009-03-05]. Dostupné z: <<http://www.socialniprace.cz/soubory/2003-2-090221132505.pdf>>.
19. JANDOUREK J. *Sociologický slovník*. 1. vydání. Praha: Portál, 2001. 284 s. ISBN 80-7178-535-0.
20. KOPECKÁ, S. *Nové postupy a metody v mezinárodní adopci*. [online]. 2009 [cit. 2009-04-21]. Dostupné z: <http://www.triada-centrum.cz/celostatni-seminar/7/sbornik_2007.pdf>.
21. KOVAŘÍK, J. et al. *Náhradní rodinná péče v praxi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004. 167 s. ISBN 80-7178-957-7.
22. Listina základních práv a svobod, usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., v platném znění.
23. LUKEŠOVÁ, J. Děti v náhradní rodinné péči a instituce. In *Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinnou péči, Olomouc, 2. – 4. června 1999*. Praha: JAN, 1999. s. 52-55. ISBN 80-85529-66-1.
24. MATĚJČEK, Z. *Desatero pro náhradní rodinnou péči*. [online]. 2002 [cit. 2006-12-21]. Dostupné z: <www.rodina.cz/clanek2863.htm>

25. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. vydání. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
26. MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vydání. Praha: Avicem, 1986. 336 s. ISBN neuvedeno.
27. MATĚJČEK, Z. et al. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 155 s. ISBN 80-7178-637-3.
28. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. 1. vydání. Praha: Galén, 1994. 214 s. ISBN 80-85824-06-X.
29. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. 1. vydání. Praha: Grada. 1999. 144 s. ISBN 80-7169-897-0.
30. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vydání. Praha: Grada. 2002. 128 s. 80-247-0332-7.
31. MATĚJČEK, Z. et al. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vydání. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.
32. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. 124 s. ISBN 80-901424-7-8.
33. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003. 344 s. ISBN 80-7178-771-X.
34. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.
35. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Národní zpráva o rodině*. 2004. 224 s. ISBN neuvedeno.
36. MOŽNÝ I., *Česká společnost*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 208 s. ISBN 80-7178-624-1.
37. NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., BRABENEC, Fr. *Zákon o sociálně právní ochraně dětí: Komentář*. 2. vyd. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-86131-31-9.
38. *Pěstouni mají právo na služby: Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči. Projekt Pěstouni mají právo na služby*. Praha: Rozum a cit. 241 s. ISBN neuvedeno.

39. PRŮCHA J., WALTEROVÁ E., MAREŠ J. *Pedagogický slovník*. 4. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2001. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
40. REJZEK, J., *Etymologický slovník*. Dotisk 1. vydání. Voznice: Leda, 2004. 752 s. ISBN 80-85927-85-3.
41. ROTREKLOVÁ, E. *Aktuální otázka náhradní rodinné péče: Pěstounská péče - rizika, možnosti, vize*. [online]. [cit. 2009-04-21]. Dostupné z: <<http://www.clovekhledacloveka.cz/files/sbornik-Deti-potrebuji-rodinu.pdf>>.
42. ROTREKLOVÁ, E. *Odborná příprava na přijetí dítěte do rodiny*. In *Sborník ze V. celostátního semináře NRP, Brno, 10.-11.10. 2005, pořádaného Poradenským centrem Trialog a Brněnským institutem rozvoje občanské společnosti Trialog*. Brno: Trialog, 2005. s. 14-18. ISBN nevedeno.
43. SCHNEIBERG, Fr. *Je třeba měnit systém náhradní rodinné péče?* In *Sborník ze IV. celostátního semináře NRP, Brno, 4.-5.10. 2004, pořádaného Poradenským centrem Trialog a Brněnským institutem rozvoje občanské společnosti Trialog*. Brno: Trialog, 2004. s. 51-53. ISBN nevedeno.
44. SCHOOLEROVÁ, J., *Adopce, vztah založený na slibu: Užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Čejková Mirka. 1. vydání. Praha: Návrat domů. 2002. 217 s. ISB 80-7255-066-7.
45. SOBOTKOVÁ, I. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2003. 144 s. ISBN 80-86552-62-4.
46. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha : Portál. 2001. 176 s. ISBN 80-7178-59-8.
47. *SOS dětské vesničky: Naše činnost*. [online]. [cit. 2009-04-20]. Dostupné z: <<http://www.sos-vesnicky.cz/index.php?Title=Naše%20činnost&>>.
48. *SOS dětské vesničky začínají s náborem manželských párů*. [online]. [cit. 2009-04-21]. Dostupné z: <<http://www.madambusiness.cz/sos-detske-vesnicky-zacinaji-s-naborem-manzelskych-paru-92>>.
49. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy: Teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.

50. ŠTĚRBOVÁ, D., KALÁBOVÁ. Teoreticko-praktická východiska v procesu zprostředkování náhradní rodinné péče s využitím modelu POSIS. In *Sborník ze VIII. celostátního semináře Aktuální otázky náhradní rodinné péče, Brno, říjen. 2008*. Brno: TRIADA – poradenské centrum o. s., 2004. s. 36-52. ISBN 978-80-254-3353-9.
51. *Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti*. [online]. [cit. 2009-04-21]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/6153/19012009b.pdf>>.
52. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
53. Úmluva o právech dítěte, č. 104/1991 Sb., v platném znění.
54. Úmluva o ochraně dětí a spolupráce při mezinárodním osvojení Haag (1993).
55. Zákon č. 301/2001 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, v platném znění.
56. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění.
57. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, v platném znění.
58. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění.
59. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, v platném znění.
60. *Zprostředkování náhradní rodinné péče*. [online]. 2005 [cit. 2008-04-12]. Dostupné z:
<[http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par\[id_v\]=371&par\[lang\]=CS](http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par[id_v]=371&par[lang]=CS)>.
61. *Analýza efektivity fungování systému péče o ohrožené děti: Průzkum osudů dětí, které v letech 1995–2004 opustily institucionální péči*. [online]. [cit. 2008-04-12]. Dostupné z:
<<http://www.ucitelske-listy.cz/Ucitelskelisty/Ar.asp?ARI=103731&CAI=2167>>.

8. Klíčová slova

Náhradní rodinná péče

Osvojení

Pěstounská péče

Poručenství

Ukončení náhradní rodinné péče

9. Přílohy

- Příloha č. 1 Seznam obecních úřadů obcí s rozšířenou působností zabývajících se agendou NRP v Jihočeském kraji
- Příloha č. 2 Dotazník pro sociální pracovníky NRP oddělení sociálně právní ochrany dětí
- Příloha č. 3 Údaje získávané ze spisové dokumentace dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností zabývajících se agendou NRP v Jihočeském kraji

Příloha č. 1

Seznam obecních úřadů obcí s rozšířenou působností zabývajících se agendou NRP v Jihočeském kraji

- Městský úřad Blatná
- Magistrát České Budějovice
- Městský úřad Český Krumlov
- Městský úřad Dačice
- Městský úřad Jindřichův Hradec
- Městský úřad Kaplice
- Městský úřad Milevsko
- Městský úřad Písek
- Městský úřad Prachatice
- Městský úřad Soběslav
- Městský úřad Strakonice
- Městský úřad Tábor
- Městský úřad Trhové Sviny
- Městský úřad Třeboň
- Městský úřad Týn nad Vltavou
- Městský úřad Vimperk
- Městský úřad Vodňany

Příloha č. 2

Dotazník pro sociální pracovníky NRP oddělení sociálně právní ochrany dětí

Vážení sociální pracovníci,

jmenuji se Blanka Dytrichová a jsem studentka navazujícího studia Zdravotně sociální fakulty v Českých Budějovicích. V rámci své diplomové práce na téma Ukončení náhradní rodinné péče před 18. rokem věku dítěte provádím výzkum, a proto jsem si dovolila obrátit se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku. Veškeré informace, které mi prostřednictvím tohoto dotazníku poskytnete, budou použity pouze pro účely mé práce.

Pokyny pro vyplnění:

Vybranou odpověď zakroužkujete nebo jinak označíte, popř. do volných řádků vepíšete svou odpověď. U některých otázek je blíže vysvětleno jak postupovat.

1. Na kterém MěÚ vykonáváte agendu NRP?

.....

2. Kolik let pracujete jako sociální pracovník náhradní rodinné péče?.....

3. S jakými formami náhradních rodin nejčastěji konzultujete problémy? Hodící se zaškrtněte a pak vybrané možnosti očísľujte dle pořadí četnosti řešení problémů od 1 (nejčastěji řešíte) do x (nejméně řešíte).

- A) osvojení 1. stupně
- B) osvojení 2. stupně
- C) PP – příbuzní
- D) PP - cizí
- E) PP - zařízení PP
- F) § 45
- G) poručenství

4. Pokud řešíte s náhradní rodinou nějaké problémy, jakého jsou typu?

A) ekonomické	ano	ne
B) vzdělávání dětí	ano	ne
C) problémy ve škole	ano	ne
D) poruchy chování dětí	ano	ne
F) vztahy v náhradní rodině	ano	ne
G) vztahy náhradní rodiny s okolím	ano	ne
H) jiné, uveďte.....	ano	ne

5. Obracíte se na Vás s problémy i rodiny s osvojeným dítětem?

- A) ano, uveďte s jakými:.....
.....
- B) ne

6. Bylo by podle Vás užitečné, kdyby sociální pracovník OSPOD měl ze zákona povinnost navštěvovat rodinu s osvojeným dítětem po právní moci rozhodnutí soudu?

- A) ano, uveďte -1. jak často.....
- 2. kolik let po právní moci rozsudku o adopci.....
- B) ne

- C) nevím
D) jiné, uveďte.....

7. Souvisí podle Vás problémy v rodině s počtem dětí v rodině?

- A) ano
B) spíše ano
C) spíše ne
D) ne

8. Jaký je podle Vás optimální počet dětí v náhradní rodině?

.....

9. Na jakou odbornou pomoc náhradní rodiny nejčastěji odkazujete? Hodící se zaškrtněte a pak očísľujte dle pořadí od 1(nejčastěji odkazujete) do x (nejméně odkazujete).

A) policie ČR	G) dětský diagnostický ústav
B) pedagogicko psychologická poradna	H) psycholog
C) manželská a předmanželská poradna	I) psycholog NRP krajského úřadu
D) dětské krizové centrum	J) psychiatr
E) dětská psychiatrická léčebna	K) nějaké občanské sdružení či jiná nestátní instituce, uveďte..
F) středisko výchovné péče	L) jiné...
	M) nikam je neodkazují

10. Chybí ve Vašem regionu nějaké odborné zařízení, které by pomáhalo náhradním rodinám?

- A) ano, uveďte jaké.....
B) ne

11. Považujete za vhodné, aby i náhradní rodiče, kde NRP nebyla zprostředkována orgány SPOD postupovali kurzy přípravy žadatelů o NRP dle zákona č. 359/1999 Sb. O sociálně-právní ochraně dětí (např. příbuzenská PP, přímá adopce...apod.)?

- A) ano
B) spíše ano
C) spíše ne
D) ne

12. Považujete sociální šetření orgánu SPOD 1x za půl roku v náhradní rodině dostačující?

- A) ano
B) spíše ano
C) spíše ne
D) ne

Pokud jste v této otázce zaškrtnli odpověď C nebo D, navrhněte, kolikrát za rok by mělo sociální šetření v náhradní rodině probíhat.....

13. Měl/a jste ve své evidenci během let 2003 – 2008 ukončenou některou z forem NRP, kromě zletilosti dítěte?(tuto otázku postačí zodpovědět pouze orientačně)

- A) ano
B) ne

Pokud jste v otázce č. 13 alespoň jednou odpověděl/a ano, prosím, uveďte na sebe kontakt (e-mail, příp. telefonní číslo Vašeho pracoviště) Ráda bych si s Vámi v případě, že máte ukončenou některou z forem NRP dojednala další schůzku.

.....

Velmi Vám děkuji za Vaši ochotu a čas, který jste věnovali vyplnění tohoto dotazníku.

Příloha č. 3

Údaje získávané ze spisové dokumentace dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností zabývajících se agendou NRP v Jihočeském kraji

Otázky		Dítě
Forma NRP	Osvojení	
	Osvojení nezrušitelné	
	Pěstounská péče	
	Příbuzenská PP	
	PP v zařízení PP	
	§ 45	
	Poručenství	
Zprostředkování	KÚ	
	Přímá	
Rok ukončení	2003	
	2004	
	2005	
	2006	
	2007	
	2008	
Délka trvání NRP		
Pohlaví dítěte	Dívka	
	Chlapec	
Věk dítěte(kdy přijato)		
Věk dítěte(když ukončena NRP)		
Jiný etnický původ dítěte		
Škola	MŠ	
	ZŠ	
	SŠ	
	MŠ speciální	
	ZŠ speciální	
	ZŠ praktická	
	Praktická škola	
Věk NRP rodičů (když ukončena NRP)		
Vzdělání rodičů	ZŠ	
	SŠ	
	VŠ	
Rodina	Úplná	
	Rozvedení	
	Samoživitel	
Počet dětí v rodině	Vlastní	

	Přijaté	
Spolupráce s odborníkem před ukončením	Ano	
	Ne	
Pokud ano - jak dlouho trvala - s kým spolupracovali		
Vývoj po ukončení		
Podnět k ukončení	Dítě	
	Rodiče	
Zdravotní stav dítěte	Zdravé	
	Mentální postižení	
	Smyslové postižení	
	Tělesné postižení	
	Kombinované postižení	
	Chronická choroba	
	Jiné	
Důvod ukončení		